

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

PETI ODDELEK

MANDIĆ IN JOVIĆ PROTI SLOVENIJI

(pritožbi št. 5774/10 in 5985/10)

SODBA

STRASBOURG

20. oktober 2011

Ta sodba bo postala dokončna v okoliščinah, navedenih v drugem odstavku 44. člena konvencije. Mogoči so uredniški popravki.

V zadevi Mandić in Jović proti Sloveniji
je Evropsko sodišče za človekove pravice (peti oddelek) na seji senata v sestavi:

Dean Spielmann, *predsednik*,

Elisabet Fura,

Karel Jungwiert,

Boštjan M. Zupančič,

Mark Villiger,

Ganna Yudkivska,

Angelika Nußberger, *sodniki*, in Claudia Westerdiek, *sodna tajnica oddelka*,

po razpravi za zaprtimi vrati 27. septembra 2011

izreklo to sodbo, ki je bila sprejeta istega dne:

POSTOPEK

1. Zadeva se je začela s pritožbama (št. 5774/10 in 5985/10) proti Republiki Sloveniji, ki sta ju po 34. členu Konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (v nadaljnjem besedilu: konvencija) pri Sodišču 24. decembra 2009 vložila slovenski državljani Petar Mandić (prvi pritožnik) in srbski državljani Vladan Jović (drugi pritožnik).

2. Pritožnika je zastopala Odvetniška družba Matoz, o. p., d. o. o., odvetniška pisarna s sedežem v Kopru. Slovensko vlado (v nadaljnjem besedilu: vlada) sta zastopali T. Mihelič Žitko in N. Pintar Gosenica, državni pravobranilki.

3. Pritožnika sta zlasti trdila, da so razmere, v katerih sta prestajala pripor v ZPKZ Ljubljana, pomenile kršitev 3. in 8. člena konvencije in da glede tega nista imela na voljo nobenega učinkovitega pravnega sredstva, kot ga zahteva 13. člen konvencije.

4. Sodišče je 27. aprila 2010 sklenilo obvestiti vlado o pritožbah. Prav tako je sklenilo, da bo hkrati odločilo o sprejemljivosti in utemeljenosti pritožb (prvi odstavek 29. člena) ter ju v skladu z 41. členom svojega poslovnika obravnavalo prednostno.

5. Potem ko je bila srbska vlada seznanjena s svojo pravico do posredovanja v zadevi *Jović* (prvi odstavek 36. člena konvencije in prvi odstavek 44. člena Poslovnika Sodišča), je v dopisu z dne 4. aprila 2011 izjavila, da te pravice ne želi uveljavljati.

DEJSTVA

I. OKOLIŠČINE ZADEVE

6. Pritožnika sta bila rojena leta 1959 oziroma 1963 in živita v Ljubljani oziroma v Trbovljah.

7. Pritožnika sta bila do začetka sojenja priprta v ZPKZ Ljubljana. P. Mandić je bil priprt od 10. julija 2009 do 2. februarja 2010, V. Jović pa od 5. junija 2009 do 13. januarja 2010.

8. ZPKZ Ljubljana je tretji največji zapor v Sloveniji. V njem so nastanjeni obsojenci, priporniki in pridržane osebe. Njegova uradna zmogljivost je 128 oseb, kar vključuje 55 mest za pripornike, ki morajo biti po zakonu v ločenem oddelku zavoda. Načeloma sta v zavodu dve vrsti sob, v katerih so nastanjeni zaporniki. Manjše sobe imajo približno 7,5 m² površine (8,8 m² skupaj s sanitarijami), v njih pa sta običajno dve ležišči, v večjih sobah, velikih 16,28 m² (18 m² skupaj s sanitarijami), pa je običajno šest ležišč. Okna sob so obrnjena proti zahodu ali vzhodu. Priporniki so nameščeni v pritličju, kjer je šestnajst manjših in pet večjih sob, in v prvem nadstropju s štirinajstimi sobami, od tega so tri manjše in enajst večjih. V drugem nadstropju, kjer je petnajst sob, od tega trinajst večjih, so nastanjeni priporniki in obsojenci. Videti je, da so v podstrešnem delu, kjer je štirinajst večjih sob, nastanjeni le obsojenci.

9. Po navedbah vlade se načrtuje gradnja novega zavoda, ki naj bi nadomestil ZPKZ Ljubljana. Vendar pa je dokončanje gradnje odvisno od denarnih sredstev, tako da ni mogoče navesti nobenega dokončnega datuma.

A. Materialne razmere v sobi pritožnikov

10. Pritožnika sta bila priprta v sobi št. 100, ki je v prvem nadstropju.

11. Površina sob z 2,88 m visokim stropom je bila 16,28 m². V njej so bili trije pogradi s skupno šestimi ležišči, ena velika in ena majhna miza, šest stolov in omara za vsakega pripornika. Soba je imela štiri okna, od katerih je vsako merilo 91 x 57 cm, zaporniki pa so jih lahko odpirali sami. Po navedbah pritožnikov je bilo med njunim priporom v sobi nastanjenih šest zapornikov. Vlada pa trdi, da se je njihovo število spreminjalo med pet in šest.

12. Soba ni imela umetnega prezračevanja. Prezračevala se je z odpiranjem oken, poleti pa tudi vrat, kadar priporniki niso bili v sobi. Poleti so lahko priporniki v sobo prinesli ventilatorje, kar pa so storili le redko. V sobi je bil tudi delujoč radiator, ki so ga lahko priporniki uravnavali sami.

13. Pritožnikoma je bilo dovoljeno v sobo prinesiti manjši televizijski sprejemnik, z dovoljenjem upravnika pa tudi radijski sprejemnik in druge

elektronske naprave. Poleg tega sta jima bila omogočena izposoja knjig v zavodski knjižnici in branje v sobi.

14. Po podatkih vlade je bila v drugi polovici julija in v avgustu 2009 povprečna temperatura v sobah pozno popoldne (med 17.00 in 17.30) približno 28 °C, sedem dni pa je preseгла 30 °C.

15. Pritožnika sta prejemale obroke v svoji sobi.

B. Sanitarne razmere

16. Iz sobe št. 100 je bil neposreden dostop do sanitarij velikosti 1,72 m². To je bil prostor s stenami do stropa ter opremljen z umivalnikom s toplo in hladno vodo, straniščem, odvodom in ogledalom. Imel je tudi delujoč sistem za umetno prezračevanje.

17. Pritožnika sta lahko uporabljala kopalnico, ki je bila v istem nadstropju, v njej pa je bilo pet prh s pregradnimi stenami. Po navedbah vlade sta lahko pritožnika vsak dan uporabljala prho po deset minut v skladu z dnevnim razporedom.

18. Čistila in pripomočki za osebno higieno so bili pripornikoma razdeljeni vsak teden. Posteljno perilo je bilo oprano enkrat na teden, ob prihodu v zavod pa sta prejela čisto odejo. Redno vsakodnevno čiščenje in temeljito tedensko čiščenje so zaporniki izvajali pod nadzorom zavodskega osebja.

C. Čas, preživet zunaj sobe

19. V priporniškem oddelku zavoda so bile sobe zaklenjene ves dan. Pritožnika sta smela zapustiti sobo le za načrtovane dejavnosti, kot so bili obiski, telefonski klici, gibanje na prostem, čiščenje itd.

20. Po podatkih vlade sta lahko pritožnika vsak dan preživela zunaj sobe povprečno dve uri in pol. Zlasti sta lahko preživela dve uri na dan na zunanem dvorišču velikosti 610 m², ki ni bilo prekrito s streho. Običajno ga je hkrati uporabljalo 30 zapornikov. Poleg tega sta lahko dvakrat tedensko po eno uro in dodatno eno uro vsako tretjo nedeljo uporabljala prostor za rekreacijo, ki je meril približno 17 m². Prostor je bil opremljen s klopema, telovadnima blazinama in nekaj utežmi. Prostor je bil naravno osvetljen. Običajno so ga hkrati uporabljali štirje zaporniki.

D. Zdravstveno varstvo

21. V zavodu je bila ambulanta, ki je delovala v skladu s splošnimi predpisi zdravstvenega sistema v državi. Odprta je bila trikrat na teden po šest ur. Zobna ambulanta je bila odprta šest ur enkrat na teden. Psihiatrična ambulanta je delala pol dneva dvakrat na teden. V zavodu sta bila zaposlena tudi dva psihologa. Ob prihodu so bili vsi priporniki zdravniško pregledani.

Tisti, ki so uporabljali intravenozne droge, so bili cepljeni proti hepatitisu B po standardnem protokolu, ki se uporablja v takih primerih.

22. V zavodu so imeli priporniki možnost testiranja za hepatitis B in C ter HIV. Leta 2009 je bilo testiranih 107 pripornikov. Pri petih je bil odkrit hepatitis C; drugi testi so bili negativni, pri eni osebi pa je bila ugotovljena tuberkuloza.

23. V skladu z zavodsko evidenco ni noben pritožnik potreboval posebnega zdravljenja. Vendar pa je P. Mandić obiskal ambulanto šestnajstkrat, kar vključuje tri obiske pri psihiatru. Prav tako je bil oskrbljen zobozdravstveno. V. Jović je bil ob prihodu v zavod zgolj zdravniško pregledan.

II. USTREZNO DOMAČE PRAVO IN PRAKSA

A. Zakonodaja o priporu

24. 18. člen Ustave Republike Slovenije se glasi:

"Nihče ne sme biti podvržen mučenju, nečloveškemu ali ponižujočemu kaznovanju ali ravnanju. ..."

25. Zakon o kazenskem postopku (Uradni list RS, št. 63/94, s spremembami) med drugim ureja pravico pripornika do dvehurnega gibanja na prostem, obiskov, dopisovanja in drugih stikov z zunanjim svetom. V ustreznem delu se glasi:

213. a člen

"(1) Pripornik ima pravico do osemurnega nepretrganega počitka v štiriindvajsetih urah. Poleg tega mu je treba zagotoviti vsak dan najmanj dve uri gibanja na prostem.

..."

213. b člen

"(1) Z dovoljenjem preiskovalnega sodnika, ki opravlja preiskavo, in pod njegovim nadzorstvom, ..., lahko obiskujejo pripornika v mejah hišnega reda zavoda bližnji sorodniki, na njegovo zahtevo pa tudi zdravnik in drugi. Posamezni obiski se smejo prepovedati, če bi lahko zaradi tega nastala škoda za postopek.

...

(4) Pripornik si lahko dopisuje z osebami zunaj zavoda. Če tako zahtevajo razlogi ..., lahko preiskovalni sodnik ... odredi nadzor pisemskih pošiljk ..."

26. Pravilnik o izvrševanju pripora (Uradni list RS, št. 36/99) podrobneje ureja ravnanje s priporniki.

27. V 2. členu so določena pravila o razporejanju pripornikov. V njem je navedeno, da osebe, zoper katere je pripor odredilo Okrožno sodišče Ljubljana ali Kranj, prestajajo pripor v ZPKZ Ljubljana. Do 27. februarja 2009, ko je bil pravilnik spremenjen (Uradni list RS, št. 16/09), je določal, da lahko sodišče odredi nastanitev pripornika v drug zavod z razpoložljivim prostorom, če je bil zavod, v katerega naj bi bil nameščen pripornik v skladu s predhodnim pravilom, prezaseden. V takem primeru so morali upravniki zavodov poslati informacije o zasedenosti predsednikom slovenskih okrožnih sodišč.

28. Druge ustrezne določbe Pravilnika o izvrševanju pripora se glasijo:

22. člen

"...

(2) Spalnice pripornikov so lahko samske ali skupne z največ do 4 posteljami, izjemoma tudi več, če to zahtevajo prostorske razmere zavoda."

31. člen

"(1) Vsakega pripornika najkasneje v 48 urah po sprejemu v zavod pregleda zdravnik ...

(2) Če je ob sprejemu pripornika podan utemeljen sum, da je telesno poškodovan, ima nalezljivo ali drugo hujšo bolezen, ga mora zavodski zdravnik takoj pregledati."

32. člen

"(1) Pripornik, ki zboli ali je poškodovan, dobi zdravniško pomoč v ambulanti zavoda.

(2) Če je potrebno zdravljenje pripornika v zdravstveni organizaciji zunaj zavoda, dredi tako zdravljenje na predlog zavodskega zdravnika pristojno sodišče.

"..."

45. člen

"(1) Bližnji sorodniki smejo pripornika obiskati praviloma enkrat tedensko.

(2) S hišnim redom zavoda se lahko določi, da smejo bližnji sorodniki pripornika obiskati pogosteje, toda največ trikrat na teden.

"..."

(4) Na prošnjo pripornika lahko pristojno sodišče dovoli obisk tudi drugim osebam.

"..."

51. člen

"Za stike z osebami zunaj zavoda sme pripornik uporabljati zavodski telefon na lastne stroške. S hišnim redom zavoda se določi čas telefonskih klicev in njihovo trajanje.

..."

29. Hišni red o izvrševanju pripora v Zavodu za prestajanje kazni zapora Ljubljana, sprejet 1. januarja 2005, podrobneje ureja režim v tistem delu ZPKZ Ljubljana, kjer so nastanjeni priporniki. V ustreznih določbah predpisuje:

4. člen

"(1) Sobe pripornikov so praviloma zaklenjene ...

..."

10. člen

"(1) Priporniki bivajo na prostem na sprehajališču zavoda v skladu z dnevnim redom. Bivanje na prostem je organizirano po skupinah in se izvaja v dveh delih in sicer vsaka skupina eno uro dopoldne in eno uro popoldne. Na sprehajališču se lahko izvajajo športne dejavnosti in rekreacija.

(2) Zavod omogoča pripornikom rekreacijo v sobi za rekreacijo trikrat tedensko v skladu z dnevnim redom."

11. člen

"Priporniki se kopajo vsak dan v skupnih kopalnicah."

18. člen

"(1) Pripornikom se razdelijo vsi obroki hrane v sobe v skladu z dnevnim redom ...

..."

23. člen

"(1) Obiski pripornikov se izvajajo ob dnevih in v času, določenim z dnevnim redom.

(2) Priporniki, ki imajo obiske zelo poredko zaradi oddaljenosti ožjih družinskih članov, lahko prosijo za podaljšanje časa, določenega za obiske, in tudi za spremembo dneva za obiske, kar dovoli direktor zavoda, pri čemer upošteva prostorske možnosti zavoda."

26. člen

"(1) Telefonske pogovore opravljajo priporniki v telefonskih govorilnicah, ki so nameščene v priporniškem oddelku zavoda. Priporniki lahko telefonirajo osebam zunaj zavoda dvakrat tedensko. Urnik telefonskih pogovorov pripornikov je določen z dnevnim redom. Telefonski pogovori pripornikov trajajo najmanj 10 minut. Telefonski pogovor prijavi pazniku pri jutranjem raportu."

..."

30. Dnevni red je priložen hišnemu redu in določa urnik dejavnosti v priporniškem oddelku zavoda.

31. Od 1. januarja 2009 Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju (Uradni list RS, št. 9/92, s spremembami) za obsojence in pripornike določa, da morajo biti zavarovani in tako vključeni v javni zdravstveni sistem. Svoje pravice na podlagi tega zakona lahko uresničujejo z določenimi izjemami. Tako na primer ne morejo izbrati lastnega splošnega zdravnika, ampak so glede splošnega zdravstvenega varstva omejeni na zdravstvene storitve, ki jih zagotavlja zavod za prestajanje kazni zapora. Vendar pa so zaporniki upravičeni tudi do zdravstvenih storitev, za katere morajo druge zavarovane osebe plačati dodatno zavarovanje.

B. Pravna sredstva

1. Premestitev pripornika po Zakonu o kazenskem postopku in Pravilniku o izvrševanju pripora

32. Ustrezne določbe Zakona o kazenskem postopku se glasijo:

212. člen

"...

(3) Zaradi varnosti, reda in discipline ali uspešne in racionalne izvedbe kazenskega postopka lahko pristojno sodišče premesti pripornika iz enega v drug zavod na predlog upravnika zavoda, v katerem je pripornik."

273. člen

"(1) Obtožnica se vroči obdolžencu, ki je na prostosti, brez odlašanja, če je v priporu, pa v štiriindvajsetih urah po prejemu.

(2) Če je zoper obdolženca odrejen pripor s sklepom senata (272. člen), se mu vroči obtožnica skupaj s sklepom, s katerim je odrejen pripor, takrat, ko se zapre.

(3) Če obdolženec, ki mu je vzeta prostost, ni v zaporih pri sodišču, pri katerem naj bo glavna obravnava, odredi predsednik senata, naj ga takoj pripeljejo v te zapore, kjer se mu vroči obtožnica."

33. Ustrezne določbe Pravilnika o izvrševanju pripora se glasijo:

54. člen

"Obdolženca, za katerega je odrejen pripor, premesti na podlagi odredbe predsednika senata iz 273. člena ZKP upravnik zavoda. V zavodu na območju sodišča, kjer bo glavna obravnava, se ga razporedi v prostor za pripornike.

V zavodu iz prejšnjega odstavka se zaščitene osebe loči od drugih pripornikov in obsojenih zapornikov v skladu z navodili enote."

55. člen

"Zaradi varnosti, reda in discipline ter prezasedenosti ali zaradi uspešne in racionalne izvedbe kazenskega postopka se sme pripornika premestiti iz enega v drug zavod. Premestitev je lahko začasna ali dokler traja pripor.

O premestitvi pripornika iz prejšnjega odstavka odloča na predlog upravnika zavoda, v katerem je pripornik v priporu, pristojno sodišče.

Pisni predlog iz prejšnjega odstavka vsebuje razloge za premestitev. Pristojno sodišče izda o predlogu pisni sklep, ki ga vroči priporniku, zavodu, v katerem je pripornik v priporu, ter zavodu, v katerega je pripornik premeščen.

..."

2. Tožba, vložena pri upravnem sodišču

34. Ustrezne določbe Zakona o upravnem sporu (Uradni list RS, št. 105/06, s spremembami) se glasijo:

4. člen

"(1) V upravnem sporu odloča sodišče tudi o zakonitosti posamičnih aktov in dejanj, s katerimi organi posegajo v človekove pravice in temeljne svoboščine posameznika, če ni zagotovljeno drugo sodno varstvo.

(2) Če se v upravnem sporu izpodbija dejanja javne oblasti, se v postopku uporabljajo določbe tega zakona, ki se nanašajo na izpodbijanje upravnega akta."

32. člen

"...

(3) Tožnik lahko iz razlogov iz prejšnjega odstavka zahteva tudi izdajočasne odredbe za začasno ureditev stanja glede na sporno pravno razmerje, če se ta ureditev, zlasti pri trajajočih pravnih razmerjih, kot verjetna izkaže za potrebno.

(4) Za izdajo začasne odredbe po prejšnjih odstavkih je pristojno sodišče, ki je pristojno za odločitev o tožbi.

(5) O zahtevi za izdajo začasne odredbe odloči sodišče v sedmih dneh od prejema zahteve s sklepom ...

(6) Zoper sklep iz prejšnjega odstavka lahko stranke v treh dneh vložijo pritožbo. Pritožba ne zadrži izvršitve izdane začasne odredbe. O pritožbi zoper sklep mora pristojno sodišče odločiti brez odlašanja, najkasneje pa v 15 dneh po prejemu pritožbe."

33. člen

"...

(2) S tožbo zaradi kršitve človekovih pravic in temeljnih svoboščin po tem zakonu se lahko zahteva:

- odprava, izdaja ali sprememba posamičnega akta,
- ugotovitev, da je bilo z dejanjem poseženo v človekovo pravico ali temeljno svoboščino tožnika,
- prepoved nadaljevanja dejanja,
- odprava posledic dejanja."

66. člen

"(1) V upravnem sporu iz prvega odstavka 4. člena tega zakona sme sodišče ugotoviti nezakonitost akta ali dejanja, prepovedati nadaljevanje posamičnega dejanja, odločiti o tožnikovem zahtevku za povrnitev škode in določiti, kar je treba, da se odpravi poseg v človekove pravice in temeljne svoboščine ter vzpostavi zakonito stanje.

(2) O prepovedi nadaljevanja dejanja in ukrepih za vzpostavitev zakonitega stanja, če nezakonito dejanje še traja, odloči sodišče brez odlašanja s sklepom, zoper katerega je dovoljena pritožba v treh dneh. Vrhovno sodišče mora o pritožbi odločiti v treh dneh od njenega prejema.

(3) Če sodišče v primeru iz prejšnjega odstavka ne more odločiti brez odlašanja, lahko izda po uradni dolžnosti začasno odredbo v skladu z 32. členom tega zakona."

35. V skladu z odločbo Ustavnega sodišča RS z dne 2. aprila 2009 (št. Up-1618/08) so pogoji za sodno varstvo v primeru tožbe na upravnem sodišču na podlagi prvega odstavka 4. člena Zakona o upravnem sporu naslednji: kršitev človekove pravice ali temeljne svoboščine, kršitev mora biti v vzročni zvezi z dejanjem organa, posledica dejanja je nezakonito oviranje ali omejevanje v uresničevanju človekove pravice ali temeljne svoboščine ali preprečevanje tega uresničevanja, odsotnost drugega sodnega

varstva in prizadeti mora vložiti tožbo zaradi varstva pred nezakonitim dejanjem (prav tam, 7. točka).

3. Zahtevak za sodno prepoved in odškodnino v skladu z Obligacijskim zakonikom

36. Ustrezne določbe Obligacijskega zakonika (Uradni list RS, št. 83/01, s spremembami) se glasijo:

Zahteva za prenehanje s kršitvami osebnostnih pravic

134. člen

"(1) Vsak ima pravico zahtevati od sodišča ali drugega pristojnega organa, da odredi prenehanje dejanja, s katerim se krši nedotakljivost človekove osebnosti, osebnega in družinskega življenja ali kakšna druga osebnostna pravica, da prepreči tako dejanje ali da odstrani njegove posledice.

(2) Sodišča oziroma drug pristojni organ lahko odredi, da kršitelje preneha z dejanjem, ker bo sicer moral plačati prizadetemu določen denarni znesek, odmerjen skupaj ali od časovne enote."

Denarna odškodnina

179. člen

"(1) Za pretrpljene telesne bolečine, za pretrpljene duševne bolečine zaradi zmanjšanja življenjske aktivnosti, skaženosti, razžalitve dobrega imena in časti ali okrnitve svobode ali osebnostne pravice ali smrti bližnjega in za strah pripada oškodovancu, če okoliščine primera, zlasti pa stopnja bolečin in strahu ter njihovo trajanje to opravičujejo, pravična denarna odškodnina neodvisno od povračila premoženjske škode, pa tudi če premoženjske škode ni.

(2) Višina odškodnine za nepremoženjsko škodo je odvisna od pomena prizadete dobrine in namena te odškodnine, ne sme pa podpirati teženj, ki niso združljive z njeno naravo in namenom."

4. Nadzorstvo, ki ga izvaja predsednik okrožnega sodišča

37. 213. d člen Zakona o kazenskem postopku določa:

"(1) Nadzorstvo nad ravnanjem s priporniki izvršuje predsednik okrožnega sodišča.

(2) Predsednik sodišča ali sodnik, ki ga on določi, mora vsaj enkrat na teden obiskati pripornike in jih, če misli da je to potrebno, tudi brez navzočnosti paznikov vprašati, kako se z njimi ravna. Dolžan je ukreniti, kar je potrebno, da se odpravijo nepravilnosti, ki jih je zapazil pri obisku zavoda. Določeni sodnik ne sme biti preiskovalni sodnik.

(3) Predsednik sodišča in preiskovalni sodnik smeta ob vsakem času obiskati pripornika, z njim govoriti in sprejemati pritožbe."

III. USTREZNI STANDARDI CPT

38. V povzetkih iz drugega splošnega poročila Evropskega odbora za preprečevanje mučenja in nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja (CPT) (CPT/Inf (92) 3) je navedeno:

"Prenatrpanost zaporov je tema, ki je neposredno povezana s poslanstvom CPT. Dejstvo, da je v nekem zaporu nastanjenih več zapornikov, kakor je bilo predvideno v njegovi zasnovi, slabo vpliva na vse storitve in dejavnosti v zaporu; splošna kakovost življenja v njem se poslabša, v nekaterih primerih celo bistveno. Raven prenatrpanosti v zaporu ali njegovem delu je lahko taka, da so materialne bivalne razmere same po sebi nečloveške ali ponižujoče.

47. Zadosten program dejavnosti (delo, izobraževanje, šport ipd.) je ključnega pomena za dobro počutje zapornikov. Ne glede na morebitne dobre materialne razmere v sobah priporniki ne smejo biti prepuščeni životarjenju tedne, kaj šele mesece. Po mnenju CPT bi si morali prizadevati za to, da bi jim omogočili del dneva (8 ur ali več) preživeti zunaj sob s pritegnitvijo k različnim koristnim delom.

48. Posebej je treba omeniti gibanje na prostem. Zahteva, po kateri morajo imeti zaporniki pravico do najmanj ene ure gibanja na prostem na dan, je splošno sprejeta kot eno temeljnih jamstev ... Prav tako je nujno, da so te zmogljivosti primerne velikosti ...

49. Stalen dostop do primernih toaletnih prostorov in vzdrževanje dobrega higienskega standarda so osnovne sestavine humanega okolja ...

50. CPT je še posebno zaskrbljen, ko v ustanovi naleti na kombinacijo prenatrpanosti, slabe organizacije dejavnosti in neprimerne dostopa do toaletnih/umivalnih prostorov. Vse to je za zapornike lahko skrajno škodljivo."

39. Sedmo splošno poročilo CPT (CPT/Inf (97) 10) vsebuje ta odlomek:

"13. Kakor je CPT poudaril v drugem splošnem poročilu, je prenatrpanost v zaporih problem, ki je neposredno povezan s pristojnostjo in poslanstvom odbora (glej CPT/Inf (92) 3, odstavek 46).

Prenatrpani zapori pomenijo omejeno in nehigienično nastanitev, nenehno pomanjkanje zasebnosti (celo pri opravljanju tako osnovnih stvari, kot je uporaba sanitarij), zmanjšanje dejavnosti zunaj sob zaradi pomanjkanja osebja in razpoložljivih prituklin, preobremenjeno zdravstveno oskrbo, povečano napetost in s tem več nasilja med zaporniki samimi ter med zaporniki in osebjem. Ta seznam pa še zdaleč ni popoln.

CPT je v vrsti posameznih primerov ugotovil, da so škodljivi učinki prenatrpanosti privedli do nečloveških in poniževalnih razmer prestajanja pripora ..."

40. Enajsto splošno poročilo CPT (CPT/Inf (2001) 16) ugotavlja:

"28. Prenatranost zaporov je velika slabost zaporskih sistemov vsepovsod po Evropi in resno spodkopava poskuse, da bi se razmere prestajanja pripora izboljšale. Na negativne učinke prenatranosti zaporov je bilo opozorjeno že v prejšnjih splošnih poročilih ...

V številnih državah, ki jih je CPT obiskal, zlasti v srednji in vzhodni Evropi, so zaporniške sobe zelo velike, v njih pa je združeno vse, kar zaporniki vsak dan uporabljajo, to je spalni in bivalni del ter sanitarije. CPT praviloma nasprotuje taki nastanitvi v zaporih zaprtega tipa, še zlasti ko ugotovi, to pa ni tako redko, da so sobe prenatrane in razmere za zapornike nezdrave.

Pomanjkanje zasebnosti za zapornike v vsakdanjem življenju je v skupinskih sobah neizogibno. Vse te težave se samo še zaostrijo, če se število zapornikov, nastanjenih v sobi, povzpne nad vsako razumno raven; v takem primeru preobremenjenost skupnih pritklin, kot so umivalniki ali stranišča, oziroma nezadostno prezračevanje za tako veliko oseb pogosto privede do nemogočih bivalnih razmer."

IV. MEDNARODNA IN DOMAČA POROČILA GLEDE STANJA V ZPKZ LJUBLJANA

A. Poročila CPT

41. CPT je obiskal ZPKZ Ljubljana v letih 1995 in 2001. Med svojim zadnjim obiskom leta 2006 si je ogledal priporniški oddelek ZPKZ Ljubljana.

42. Leta 1995 je bilo v zavodu nastanjenih 188 zapornikov, kar je precej manj kot trenutno (glej dokument CPT/Inf (96) 18). Po obisku leta 2001 so bila slovenskim organom poslana ta priporočila (CPT/Inf (2002) 36):

"ii. ZPKZ Ljubljana

59. ... CPT ponavlja svoje priporočilo, po katerem je treba storiti vse potrebno, da so v sobah s površino 18 m² nastanjeni največ štirje zaporniki, v sobah s površino 8 m² pa le po en zapornik."

43. Po obisku leta 2006 so bile slovenskim organom glede priporniškega oddelka ZPKZ Ljubljana poslane te pripombe (CPT/Inf (2008) 7):

"48. Cilj naknadnega obiska v ZPKZ Ljubljana leta 2006 je bil preučiti ukrepe, ki so jih sprejeli slovenski organi glede izvajanja priporočil CPT, ki so se nanašala na pripornike. Že na samem začetku je treba poudariti, da je CPT zaskrbljen zaradi pomanjkanja napredka glede razmer prestajanja pripora.

49. Ob uradni zmogljivosti 73 oseb je bilo med obiskom v priporniškem oddelku ZPKZ Ljubljana nastanjenih 123 oseb (vključno s tremi mladoletniki) [v celotnem zavodu je bilo nastanjenih 238 zapornikov (uradna zmogljivost je 128 oseb)]. Za nastanitev zapornikov je bila še naprej značilna prenatranost, pri čemer je bilo v sobah s površino 18 m² običajno nastanjenih pet oseb, v sobah s površino 8 m² (vključno s sanitarijami) pa dve osebi. Seveda je tako stanje negativno vplivalo na vse

vidike življenja, kar velja za zapornike, pa tudi osebje. CPT poziva slovenske organe, da uresničijo njegovo dolgoletno priporočilo glede zmanjšanja zasedenosti sob v ZPKZ Ljubljana. V sobah z 18 m² ne bi smeli biti nastanjeni več kot štirje zaporniki, v sobah s površino 8 m² pa po možnosti ne več kot po en zapornik.

...

50. Med obiskoma v letih 1995 in 2001 ni bil ZPKZ Ljubljana sposoben ponuditi pripornikom ničesar, kar bi bilo vsaj približno podobno programu dejavnosti. Ne glede na dveurno gibanje na prostem in dostop do sobe za rekreacijo dvakrat na teden je velika večina teh zapornikov preživela tja do 22 ur zaprtih v prenatrpanih sobah, pri čemer je bilo njihovo edino razvedrilo gledanje televizije, poslušanje radia ali branje knjig oziroma časopisov. Na žalost se je stanje, ki smo ga opazili leta 2006, komajda kaj spremenilo. Edina pozitivna pridobitev je bila povečan dostop do prostora za rekreacijo (enourne vadbe trikrat na teden) in namestitev mize za namizni tenis na zunanji površini za rekreacijo. Le petim pripornikom je bilo zagotovljeno delo, dva pa sta se lahko izobraževala. CPT ponavlja svoje priporočilo slovenskim organom, da okrepijo svoja prizadevanja glede priprave programa dejavnosti za pripornike v ZPKZ Ljubljana. Kot je poudaril odbor v svojih prejšnjih poročilih z obiskov, bi si morali prizadevati za to, da bi jim omogočili razumen del dneva preživeti zunaj sob in se ukvarjati z različnimi koristnimi dejavnostmi (delo, izobraževanje, šport, rekreacija in druženje)...

...

86. CPT glede pripornikov izraža zadovoljstvo, da so slovenske oblasti uresničile njegovo priporočilo, navedeno v poročilu z obiska leta 2001, in pripornikom omogočile odprte obiske njihovih sorodnikov (npr. brez steklene pregrade). Vendar pa so materialne razmere v prostorih za obisk v ZPKZ še naprej nezadovoljive zlasti zato, ker zapornikom in obiskovalcem ponujajo le malo zasebnosti ter so glede na število zaprtih oseb nezadostne.

...

88. V vseh obiskanih zavodih so imeli obsojenci ustrezen dostop do telefonov. Glede pripornikov pa je bilo stanje slabše. Čeprav so bili upravičeni do desetminutnega telefonskega pogovora vsak teden, so se mnogi pritoževali, da so bili njihovi pogovori dejansko krajši. CPT ponavlja svoje priporočilo, navedeno v poročilu z obiska leta 2001 (93. točka CPT/Inf (2002) 36), da slovenski organi poiščejo načine in izboljšajo možnosti telefonskih stikov za pripornike."

B. Letna poročila Uprave za izvrševanje kazenskih sankcij

44. V skladu z letnima poročiloma Uprave za izvrševanje kazenskih sankcij je bilo leta 2009 v priporniškem oddelku ZPKZ Ljubljana v povprečju nastanjenih 148 pripornikov (poročilo 2009, str. 31), leta 2010 pa 139 pripornikov (poročilo 2010, str. 31).

45. V poglavju, ki se nanaša na bivalne razmere v slovenskih zaporih, so v letnih poročilih navedene tudi informacije o prezasedenosti zaporov. Stopnja prezasedenosti se izračuna na podlagi domače zakonske zahteve, po

kateri morajo imeti posamezniki, obsojeni na zaporno kazen, v sobi za eno osebo na voljo 9 m², v sobi za več zapornikov pa 7 m² na osebo. V skladu s poročiloma iz let 2009 in 2010 je zasedenost zaporov na ravni države preseгла uradno zmogljivost za 29 oziroma 23 odstotkov. Skoraj vsi zavodski zaprti oddelki, v katerih so bili nastanjeni moški zaporniki, so bili prezasedeni. ZPKZ Ljubljana je bil v letih 2009 in 2010 najbolj prezaseden zapor v Sloveniji. Ob uradni zmogljivosti 128 zapornikov je bilo leta 2009 v njem nastanjenih 261, leta 2010 pa 245 zapornikov. To je pomenilo, da je stopnja prezasedenosti znašala 204 oziroma 191 odstotkov (poročilo 2009, str. 97 in 98; poročilo 2010, str. 98 in 99). V skladu s poročilom iz leta 2008 je stopnja prezasedenosti v letih 2007 in 2008 znašala 200 oziroma 196 odstotkov (str. 98). Ti številki vključujeta obsojence in pripornike.

46. V poročilu iz leta 2010 je navedeno, da je bilo glede ZPKZ Ljubljana največje dovoljeno število zapornikov določeno na 245 oseb; če je bila ta številka prekoračena, je morala zavodska uprava uvesti premestitveni postopek (str. 100). V tem poročilu je še poudarjeno (str. 100):

"... Slabe bivalne razmere so povezane s prezasedenostjo, ki je največja v velikih slovenskih zavodih, na Dobu, v Ljubljani in Mariboru. Na nujnost izboljšanja teh razmer so opozorili varuh človekovih pravic, CPT in druge institucije.

... Razumljivo je, da take bivalne razmere negativno vplivajo na higieno in zasebnost zapornikov. Slabe bivalne razmere včasih tudi ovirajo uresničevanje pravic zapornikov (delo, gibanje na prostem in rekreacija, udeleževanje verskih obredov). V nekaterih zavodih živijo priporniki v slabših razmerah kot obsojenci. Zastarelo in neprimerno pohištvo v bivalnih prostorih in na drugih površinah pomeni dodatno težavo ..."

C. Poročilo slovenskega varuha človekovih pravic

47. Varuh človekovih pravic je kot "državni preventivni mehanizem" 17. in 18. februarja 2009 obiskal ZPKZ Ljubljana v skladu z Opcijskim protokolom h Konvenciji proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim ali poniževalnim kaznim ali ravnanju (v nadaljnjem besedilu: opcijski protokol). V poročilu, objavljenem po obisku, je navedeno:

"Uradna zmogljivost je še vedno 128 zapornikov. Ta zmogljivost vključuje 55 mest za pripornike, 65 mest za obsojence in 8 mest za pridržane osebe. Na dan našega obiska je bilo v zavodu nastanjenih 254 zapornikov (126 pripornikov, 126 obsojencev in dve pridržani osebi). Uradna zmogljivost je bila tako presežena za 98 odstotkov.

... uprava zavoda je odgovorila, da so bile v sedanjih okoliščinah vse realne možnosti za zmanjšanje zasedenosti izčrpane ... Ministrstvo je tudi opozorilo, da so razmere nesprejemljive in da bi se morala vlada zavedati problema ... Glede informacij o gradnji novega zapora je uprava zavoda navedla, da ni realno pričakovati, da bo v kratkem ta objekt tudi zgrajen ...

Zato nismo presenečeni, da se je od našega zadnjega obiska število postelj v sobah samo še povečalo ...

... Glede na kritično prezasedenost in vse z njo povezane posledice menimo, da so razmere nemogoče.

Zavod še vedno nima posebnega oddelka brez drog. ... Uprava zavoda je dejala, da je v sedanjih razmerah prezasedenosti nemogoče organizirati tak oddelek. Ocenila je, da ima približno 50 odstotkov zavodske populacije težave z drogami. ...

Kajenje je dovoljeno le v sobah, medtem ko zavod nima stalnih kadilskih in nekadilskih sob. Prizadeva si za ločitev zapornikov glede na to, ali so kadilci ali nekadilci, vendar pa je to zaradi prezasedenosti pogosto zelo težko ali nemogoče. ...

Priporniki so zaprti v svojih sobah povprečno več kot 21 ur na dan. Edina vsakodnevna dejavnost zunaj sob je gibanje na prostem na majhnem notranjem dvorišču ... Vendar pa streha, ki bi omogočala njegovo uporabo tudi v slabem vremenu, še vedno ni bila zgrajena. To izboljšanje ni bilo izvedeno zaradi pomanjkanja finančnih sredstev. Druge dejavnosti, ki pripornikom omogočajo preživeti čas zunaj njihovih sob, so telesna vadba (dvakrat na teden), obiski (ena ura na teden), uporaba telefona (deset minut dvakrat na teden), kratki obiski v zavodski trgovini (trikrat na teden) in tuširanje (deset minut na dan). Priporniki se lahko udeležujejo splošnega čiščenja ob sobotah, kar je pohvalno, vendar nezadostno.

Našo zahtevo, da se pripornikom dovoli preživeti več časa zunaj njihovih sob, je zavodska uprava zavrnila z obrazložitvijo, da posebni pogoji tega načeloma ne dopuščajo."

48. V svojem poročilu iz leta 2009 glede dejavnosti v skladu z opcijskim protokolom je varuh človekovih pravic še zapisal:

"Problem prezasedenosti ZPKZ je eden najbolj kritičnih in tudi kompleksnih na področju izvrševanja kazenskih sankcij, predvsem pri ukrepu pripora. Zdi se, da se je za rešitev te problematike izkoristilo tako rekoč vse, kar je bilo mogoče, s smiselnim premeščanjem zaprtih oseb po ZPKZ oziroma njihovih oddelkih.

...

Očitno je dosežena kritična točka, ko bo treba razmisliti o bolj sistemskih rešitvah, če naj bi država sploh izpolnjevala svoje [domače in mednarodne] obveznosti ...

...

Za pripornike velja domneva nedolžnosti in zato ni prav, da ukrep, ki jim je bil odrejen, prestajajo v še slabših razmerah kot obsojenci, ki prestajajo kazen zapora. Poleg slabih materialnih razmer prezasedenost vpliva še na več drugih vidikov prestajanja in izvrševanja pripora (težave glede organiziranja dejavnosti, omogočanje tuširanja, zagotavljanja spremstva zunaj zavoda, ko bi bilo to potrebno, ipd.)."

49. Glede temperature v sobah je varuh človekovih pravic v poročilu iz leta 2007 zapisal:

"... Ob obisku ZPKZ Ljubljana je bila njegova uradna zmogljivost presežena za skoraj 95 odstotkov ... Med obiskom je bilo ... značilno poletno vreme, zato je bilo v

sobah vroče ali soparno. Tretji dan obiska (19. julija 2007) smo v nekaterih sobah okoli 12. ure izmerili že 31,9 stopinj Celzija. Ob dovoljeni uporabi lastnih ventilatorjev so zaprte osebe skušale z različnimi načini zasenčevanja vsaj malo omiliti sončno pripeko in vročino, saj so bile njihove sobe zaklenjene in pretok zraka onemogočen. Bivalne razmere smo glede na dejansko preverjeno stanje med poletno vročino ocenili kot nečloveške."

PRAVO

I. ZDRUŽITEV PRITOŽB

50. Sodišče je v skladu s prvim odstavkom 42. člena svojega poslovnika glede na skupno dejansko in pravno ozadje sklenilo pritožbeni zadevi združiti.

II. DOMNEVNA KRŠITEV 3. ČLENA KONVENCIJE

51. Pritožnika sta se pritožila, da razmere njunega priprtja v ZPKZ Ljubljana pomenijo kršitev 3. člena konvencije. Pritoževala sta se zlasti nad veliko prezasedenostjo, zaradi česar sta imela premalo osebne prostora, slabimi sanitarnimi razmerami in neustreznim prezračevanjem, pretiranimi omejitvami časa, preživetega zunaj sob, visokimi temperaturami v sobah, neustreznim zdravstvenim varstvom in psihološko pomočjo ter izpostavljenostjo nasilju drugih zapornikov zaradi pomanjkljivega varovanja.

52. Poleg tega navajata, da so razmere postale strukturni problem, kar so priznali tudi domači organi.

53. Pritožnika sta se pritožila tudi nad omejitvami obiskov, telefonskih pogovorov in dopisovanja. Vendar pa spada preučitev teh pritožb le na področje uporabe 8. člena konvencije.

54. 3. člen konvencije se glasi:

"Nikogar se ne sme mučiti ali nečloveško in ponižujoče z njim ravnati ali ga kaznovati."

A. Sprejemljivost

1. Pritožbe glede materialnih razmer prestajanja pripora

55. Vlada je vložila ugovor, v katerem je trdila, da pritožnika nista izčrpala notranjeh pravnih sredstev, ki so jima bila na voljo. Sodišče meni, da je vprašanje, ali je bila zahteva, da morata pritožnika izčrpati notranjeh pravnih

sredstva, v obravnavani zadevi izpolnjena, tesno povezano s pritožbo glede obstoja učinkovitega pravnega sredstva v smislu 13. člena konvencije. Zato meni, da je treba ta ugovor vlade po 3. členu konvencije povezati z utemeljenostjo pritožbe na podlagi 13. člena konvencije. Poleg tega pripominja, da ta del pritožbe v smislu točke a tretjega odstavka 35. člena konvencije očitno ni neutemeljen in da ni nesprejemljiv iz kakršnih koli drugih razlogov. Zato je treba ugotoviti, da je sprejemljiv.

2. Pritožbe glede neustreznosti zdravstvenega varstva in psihološke pomoči ter nezadostnih varnostnih ukrepov

56. Vlada je trdila, da so te pritožbe popolnoma neutemeljene. Po njenih navedbah pritožnika nista nikoli prijavila kakršnih koli sporov z drugimi zaporniki. Če bi to storila, bi vodstvo zavoda ustrezno in nemudoma ukrepalo. Glede zdravstvenega varstva vlada trdi, da bi lahko pritožnika utemeljila svoje pritožbe vsaj z nekim dokazilom, da so bile njune prošnje za kakršno koli zdravstveno pomoč zavrnjene, česar pa nista storila. Pritožnika sta bila ob prihodu v zavod deležna splošnega zdravniškega pregleda. Ob prihodu je P. Mandić osebjem povedal, da je zaradi ukrepa pripora depresiven. Zaradi tega je bil napoten k psihiatru, dvakrat, in sicer 15. julija 2009 in 31. avgusta 2009, pa se je posvetoval s psihologom. Vlada je predložila dokumente, ki kažejo, da sta bili posvetovanji opravljeni na pobudo zavodskega osebja. Vlada je predložila tudi potrdilo, iz katerega izhaja, da je psihiater P. Mandić pregledal štirikrat in pri tem ugotovil, da trpi zaradi prilagoditvene motnje, ter mu predpisal antidepresive in uspravala. Po navedbah vlade je P. Mandić ambulantno obiskal sedemkrat. V. Jović ni ob svojem prihodu poročal o nobenih zdravstvenih težavah. Enkrat se je zdravil pri zobozdravniku in imel eno posvetovanje s psihologom, zatem pa za tovrstne storitve ni več zaprosil. Končno vlada trdi, da sta imela pripornika ves čas na voljo vso zdravstveno oskrbo, ki sta jo potrebovala, in da pri dostopu do nje ni bilo kakšne posebne čakalne dobe.

57. Pritožnika sta se pritoževala nad neustreznostjo zdravstvenega varstva in psihološke pomoči ter izpostavljenostjo nasilju drugih zapornikov zaradi nezadostnih varnostnih ukrepov. Po njunih navedbah je bil razlog za to neustreznost predvsem pomanjkanje osebja. Glede zdravstvenega varstva sta trdila, da sta bila zaradi pripora v duševni stiski, vendar kljub prošnjam nista bila nikoli deležna ustrezne psihološke in psihiatrične pomoči.

58. Sodišče znova poudarja, da morajo biti trditve glede grdega ravnanja, ki spada v obseg 3. člena konvencije, podprte z ustreznimi dokazi. Da bi lahko ocenilo te dokaze, uporablja Sodišče dokazni standard "onkraj razumnega dvoma", vendar dodaja, da lahko tak dokaz izhaja iz soobstoja zadosti močnega, jasnega in skladnega sklepanja ali iz drugih neovrgljivih domnev na podlagi dejstev (glej *Enea proti Italiji* [VS], št. 74912/01, 55. točka, ESČP 2009-..., in *Kalašnikov proti Rusiji*, št. 47095/99, 95. točka, ESČP 2002-VI). Porazdelitev dokaznega bremena je sama po sebi povezana

s specifičnostjo dejstev, naravo postavljene trditve in zadevno pravico, ki izhaja iz konvencije (glej *Načova in drugi proti Bolgariji* [VS], št. 43577/98 in 43579/98, 147. točka, ESČP 2005-VII).

59. Sodišče poudarja, da se domače oblasti seznanjajo z materialnimi razmerami prestajanja pripora. Skladno s tem imajo lahko pritožniki težave pri pridobivanju dokazov, da bi glede tega utemeljili pritožbo. Še vedno pa se v takih primerih od njih pričakuje, da predložijo vsaj podroben opis dejanskega stanja, glede katerega se pritožujejo, in zagotovijo čim več dokazov, ki podpirajo njihove pritožbe (glej *Visloguzov proti Ukrajini*, št. 32362/02, 45. točka, 20. maj 2010).

60. Sodišče ugotavlja, da so bile trditve pritožnikov popolnoma splošne. Čeprav se zaveda, da prezasedenost lahko resno poslabša zagotavljanje storitev v zaporu, tudi varnosti in zdravstvenega varstva, ne more spregledati, da pritožnika nista predložila nobenih podatkov o kakršnem koli incidentu, ki bi vključeval nasilje ali grožnjo z nasiljem, ki bi ju lahko prizadela, niti nista navedla nikakršnih podrobnosti o nezadostno zadovoljeni potrebi po zdravniški ali psihološki pomoči, niti redni niti nujni (glej na primer prej navedeno zadevo *Visloguzov*, 48. in 49. točka; *Istratii in drugi proti Moldaviji*, št. 8721/05, 8705/05 in 8742/05, 49. točka, 27. marec 2007, in *Valašinas proti Litvi*, št. 44558/98, 105. točka, ESČP 2001-VIII).

61. Čeprav Sodišče opaza nekatera neskladja med informacijami, ki jih vsebuje evidenca zavodske uprave (glej 23. točko te sodbe), in tistimi, ki jih je predložila vlada (glej 56. točko te sodbe) glede števila obiskov P. Mandića v ambulanti, ter prav tako poudarja, da pritožnik ni natančno pojasnil zadeve ali predložil kakršnih koli podatkov o svojem zdravstvenem stanju ali prejeti zdravniški pomoči. V teh okoliščinah ne more Sodišče glede tega sprejeti nobenega sklepa.

62. Sodišče glede na navedeno meni, da pritožnika tega dela pritožbe nista utemeljila. V skladu s točko a tretjega odstavka in četrtem odstavkom 35. člena konvencije se ta del pritožb zavrne kot očitno neutemeljen.

B. Utemeljenost

1. Utemeljitve pritožnikov

63. Pritožnika trdita, da je bila njuna soba, v kateri je bilo nastanjenih šest zapornikov, premajhna, da bi omogočala dostojno bivanje. Vlada ni upoštevala dejstva, da je bila površina sobe zaradi sanitarij in različnega pohištva še manjša. Zaradi velike prezasedenosti pritožnika nista imela nobene zasebnosti, kar je vplivalo na njuno duševno stanje.

64. Poleg tega pa so morali zaporniki pohištvo pogosto uporabljati skupaj z drugimi jetniki. Tudi stranišče je uporabljalo več drugih zapornikov, prostor za tuširanje pa je bil na koncu hodnika in je bil stalno zaseden. V

sobi ni bilo delujočega prezračevalnega sistema. Rešitve, na katere se je sklicevala vlada, so bile v praksi neučinkovite zaradi visokih poletnih in nizkih zimskih temperatur.

65. Glede časa, preživetega zunaj sobe, sta pritožnika trdila, da zaradi prezasedenosti nista imeli možnosti za rekreacijo, omenjeno v domači zakonodaji. V. Jović je še navedel, da ga je njegovo slabo zdravje dodatno oviralo pri porabi časa, preživetega zunaj sobe.

2. Utemeljitev vlade

66. Vlada je trdila, da razmere prestajanja pripora pritožnikov niso pomenile kršitve 3. člena konvencije.

67. Pri tem navaja, da sta bila pritožnika nastanjena v sobi s površino 18 m², kar je vključevalo tudi sanitarije. V sobi je bilo šest ležišč, v njej pa je bivalo 5 do 6 zapornikov. Omejen osebni prostor je bil nadomeščen z možnostjo gibanja na prostem dve uri na dan, uporabe prostora za rekreacijo, gledanja televizije, poslušanja radia in branja knjig. Ker V. Jović zavodskega osebja ni obvestil o nobenih zdravstvenih težavah, je vlada prav tako izpodbijala njegovo trditev, po kateri je bil zaradi zdravstvenega stanja nezmožen porabiti čas za preživljanje zunaj sobe.

68. Sobo je bilo mogoče dovolj dobro prezračevati z odpiranjem oken, v visokem poletju pa tudi vrat in uporabo ventilatorjev. Čeprav je res, da so bile temperature poleti 2009 zaradi nenavadno vročega poletja zelo visoke, pa je bila to neprijetna okoliščina, s katero se je morala za krajše obdobje sprijazniti večina prebivalcev v tem delu Slovenije.

69. Glede sanitarnih razmer je bila sprejeta cela vrsta ukrepov (glej 18. točko te sodbe), s katerimi se je zagotovila njihova ustreznost. Pritožnika nista na tem področju poudarila nobene nezadostnosti in njuni očitki so bili v celoti neutemeljeni.

70. Da bi se ugotovile razmere prestajanja pripora v ZPKZ Ljubljana, je vlada predlagala, da Sodišče zasliši svetovalca, oskrbnika in upravnika tega zavoda.

71. Vlada je končno poudarila, da se ne sme šteti, da so domače oblasti priznale kršitev 3. člena konvencije. Domače oblasti so samo potrdile, da razmere v nekaterih slovenskih zaporih niso v skladu z zahtevami notranje zakonodaje, ki pa so višje od zahtev, ki jih v zvezi s 3. členom postavlja sodna praksa Sodišča.

3. Presoja Sodišča

(a) Splošna načela

72. Sodišče ponavlja, da 3. člen konvencije utemeljuje eno najbolj temeljnih vrednot demokratičnih družb. Konvencija v absolutnem pomenu prepoveduje mučenje in nečloveško ali ponižujoče ravnanja ali kaznovanje

ne glede na vedenje žrtve (*Labita proti Italiji* [VS], št. 26772/95, 119. točka, ESČP 200-IV).

Kot je Sodišče že večkrat presodilo, mora grdo ravnanje doseči minimalno stopnjo resnosti, če naj bi spadalo v obseg 3. člena konvencije. Presoja minimalne stopnje resnosti je relativna. Odvisna je namreč od okoliščin primera, kot so trajanje ravnanja, fizične in psihične posledice ravnanja, v nekaterih primerih pa tudi od spola, starosti in zdravstvenega stanja žrtve. Prav tako se Sodišče pri presoji, ali je ravnanje "ponižujoče" v smislu 3. člena, ozira na to, ali je njegov cilj osramotiti in ponižati osebo in ali je glede na posledice škodljivo vplivalo na njeno osebnost na način, ki je nezdržljiv s 3. členom. Čeprav je vprašanje, ali je bil namen ravnanja osramotiti in ponižati žrtev dejavnik, ki se mora upoštevati, pa neprisotnost takega namena dokončno vendarle še ne izključuje ugotovitve kršitve 3. člena (glej *Peers proti Grčiji*, št. 28524/95, 67. do 68. točka in 74. točka, ESČP 2001-III, in prej navedena zadeva *Valašinas*, 101. točka)

73. Ukrepi, s katerimi se osebi odvzame prostost, lahko pogosto vsebujejo neizogiben element trpljenja ali osramotitve. Vseeno pa tako trpljenje in osramotitev ne smeta prekoračiti okvira neizogibnega elementa trpljenja ali osramotitve, povezanega z določeno obliko zakonitega ravnanja ali kaznovanja.

Glede zapornikov je Sodišče že v prejšnjih primerih poudarilo, da priprta oseba zgolj zaradi bivanja v zaporu ne izgubi varstva svojih pravic, zajamčenih s konvencijo. Prav nasprotno. Priprte osebe so ranljive in oblasti jih morajo zaščititi. V skladu s 3. členom mora država zagotoviti, da je oseba priprta v razmerah, ki so skladne z njenim človeškim dostojanstvom, in da način izvedbe ukrepa te osebe ne privede v tako stisko ali težke razmere, ki presegajo neizogibno raven trpljenja v priporu, ter da se glede na praktične vidike bivanja v zaporu ustrezno zavarujeta njeno zdravje in počutje (glej prej navedeno zadevo *Valašinas*, 102. točka, in *Kudla proti Poljski* [VS], št. 30210/96, 94. točka, ESČP 2000-XI).

74. Pri presoji razmer prestajanja pripora je treba upoštevati skupne učinke teh razmer in tudi konkretne trditve pritožnika (glej *Dougoz proti Grčiji*, št. 40907/98, 46. točka, ESČP 2001-II). Prav tako je treba upoštevati tudi trajanje pripora osebe v posebnih razmerah (glej med drugim *Alver proti Estoniji*, št. 64812/01, 8. november 2005).

75. Izredno pomanjkanje prostora v sobah je močan vidik, ki ga je treba upoštevati pri ugotavljanju, ali so bile domnevne razmere priprtja "ponižujoče" v smislu 3. člena (glej *Karalevičius proti Litvi*, št. 53254/99, 7. april 2005).

Sodišče je v prejšnjih primerih, ko so imeli pritožniki na voljo manj kakor 3 m² osebnega prostora, ugotovilo, da je bila prezasedenost tako velika, da sama po sebi upravičuje ugotovitev kršitve 3. člena konvencije (glej med drugim *Sulejmanović proti Italiji*, št. 22635/03, 51. točka, 16. julij 2009, *Lind proti Rusiji*, št. 25664/05, 59. točka, 6. december 2007, *Kantjyrev*

proti Rusiji, št. 37213/02, 50. in 51. točka, 21. junij 2007, *Andrej Frolov proti Rusiji*, št. 205/02, 47. do 49. točka, 29. marec 2007, in *Labzov proti Rusiji*, št. 62208/00, 44. točka, 16. junij 2005).

76. Nasprotno pa je Sodišče v drugih primerih, ko prezasedenost ni bila tako velika, da bi se lahko sklicevali na 3. člen konvencije, navedlo druge vidike materialnih razmer prestajanja pripora, ki so bili pomembni pri presoji skladnosti s to določbo. Ti so vključevali predvsem razpoložljivost prezračevanja, dostop do naravne svetlobe ali zraka, ustreznost ogrevanja, skladnost z osnovnimi sanitarnimi zahtevami in možnost uporabe stranišča v zasebnosti. Tako je Sodišče tudi v primerih, ki so se nanašali na večjo sobo s 3 do 4 m² na zapornika, ugotovilo kršitev 3. člena, ker je bil prostorski dejavnik povezan z ugotovljenim pomanjkanjem prezračevanja in osvetljave (glej na primer *Babuškin proti Rusiji*, št. 67253/01, 44. točka, 18. oktober 2007, *Ostrovar proti Moldaviji*, št. 35207/03, 89. točka, 13. september 2005, in prej navedeno zadevo *Peers*, 70. do 72. točka) ali pomanjkanjem osnovne zasebnosti v vsakodnevnem življenju zapornika (glej *mutatis mutandis Belevitsky proti Rusiji*, št. 72967/01, 73. do 79. točka, 1. marec 2007, prej navedeno zadevo *Valašinas*, 104. točka, *Hudojorov proti Rusiji*, št. 6847/02, 106. in 107. točka, ESČP 2005-X (povzetki), in *Novoselov proti Rusiji*, št. 66460/01, 32. in 40. do 43. točka, 2. junij 2005).

(b) Uporaba teh načel v obravnavani zadevi

77. Sodišče ugotavlja, da sta bila pritožnika približno sedem mesecev nastanjena v priporniškem oddelku ZPKZ Ljubljana. Soba, v kateri sta bila zaprta, je imela površino 16,28 m². Pritožnika sta trdila, da je bilo v sobi nastanjenih šest jetnikov. Vlada je ob potrditvi, da je bilo v sobi šest ležišč, sicer navedla, da se je število v njej nastanjenih oseb gibalo med petimi in šestimi zaporniki, vendar pa ni predložila nobenega uradnega dokumenta, ki bi dokazoval, da je bilo med priporom pritožnikov v njej manj kot šest zapornikov. V zvezi s tem Sodišče pripominja, da je zavodsko vodstvo priznalo prezasedenost obravnavanega zavoda. V obravnavanem obdobju je zasedenost zapora dvakrat preseгла njegovo uradno zmogljivost (glej 44. točko te sodbe). Stanje je bilo še posebej resno glede pripornikov (glej 47. in 48. točko te sodbe). Sodišče zato ugotavlja, da sta bila pritožnika kljub temu, da sta imela občasno na voljo nekaj več kot 3 m² osebne prostora, vsaj pomemben del časa svojega pripora nastanjena v sobi, v kateri sta imela na voljo 2,7 m² osebne prostora, to površino pa je dodatno zmanjšalo pohištvo v sobi. Tako stanje je glede na 3. člen konvencije že samo po sebi sporno (glej *mutatis mutandis* prej navedeno zadevo *Sulejmanović*, 43. in 44. točka, ter *Modarca proti Moldaviji*, št. 14437/05, 63. točka, 10. maj 2007).

78. Sodišče ugotavlja, da se je položaj pritožnikov dodatno poslabšal zaradi okoliščine, da sta bil dan in noč zaprta v sobi, razen med gibanjem na prostem dve uri na dan in dodatnih dveh ur na teden, ko sta lahko

uporabljala sobo za rekreacijo (glej 19., 20, 43. in 47. točko te sodbe). Ker na zunanji rekreacijski površini ni bilo strehe, je težko razumeti, kako naj bi zaporniki v slabih vremenskih razmerah to površno kakor koli pametno uporabljali. Čeprav je res, da sta pritožnika v sobi smela gledati televizijo, poslušati radio in brati knjige, pa to ne more biti nadomestilo za možnost gibanja na prostem ali preživljanja časa zunaj prezasedene sobe. Sodišče prav tako poudarja, da je bila v skladu z informacijami, ki jih je zagotovila vlada, povprečna temperatura v sobah v poznih popoldanskih urah poleti 2009 približno 28 °C, občasno pa je lahko preseгла tudi 30 °C. Pritožbe pritožnikov glede visokih temperatur v sobi so potrdile tudi ugotovitve varuha človekovih pravic, ki so kljub temu, da se nanašajo na leto 2007, še vedno pomembne, ker so očitno tedanji načini prezračevanja sob, namreč odpiranje oken in uporaba lastnih ventilatorjev, ostali leta 2009 enaki (glej 49. točko te sodbe). Sodišče zato ugotavlja, da so se poleti razmere pripora pritožnikov zaradi visokih temperatur v sobi še poslabšale.

79. Po drugi strani pa Sodišče navaja, da sta pritožnika lahko uporabljala sanitarije, sestavljene iz umivalnika in stranišča, v zasebnosti. Soba je imela neposreden dostop do sanitarij, ki so bile zapornikom, nastanjenim v njej, stalno na voljo. Ti so se lahko tudi enkrat na dan tuširali v kopalnici s pregradnimi stenami med ročnimi prhami. Prav tako ugotavlja, da so imele sanitarije delujoč prezračevalni sistem. Čeprav Sodišče dopušča možnost, da je prezasedenost prostorov vplivala na sanitarne razmere, pa na podlagi razpoložljive dokumentacije ne ugotavlja, da bi bila glede na standarde iz konvencije čistoča zadevnih površin zavoda nezadostna.

80. Sodišče se strinja, da v obravnavani zadevi ni indicev o obstoju dejanske namere sramotitve ali ponižanja pritožnikov. Toda glede na to, da sta imela pritožnika večji del časa pripora skoraj ves dan in vso noč na voljo manj kot 3 m² osebne prostora v svoji sobi, Sodišče meni, da so stiska in težke razmere presegle neizogibno raven trpljenja, neločljivo povezanega s priporom, ter prekoračile prag resnosti po 3. členu in tako pomenile ponižujoče ravnanje. Glede na te ugotovitve se Sodišču ne zdi potrebno izvesti ukrepov ugotavljanja dejstev, ki ga predlaga vlada (glej 70. točko te sodbe), ker ti ukrepi ne bi mogli spremeniti omenjenega sklepa.

Zaradi razmer, v katerih sta bila priprta pritožnika, se ugotavlja kršitev 3. člena konvencije.

III. DOMNEVNA KRŠITEV 8. ČLENA KONVENCIJE

81. Pritožnika sta trdila, da so njune navedbe glede 3. člena pomenile tudi kršitev 8. člena konvencije. Prav tako sta se pritoževala nad omejitvami obiskov in telefonskih pogovorov. Glede tega sta trdila, da sta smela telefon uporabljati le dvakrat na teden in da so nanju velikokrat pritiskali drugi zaporniki, naj končata telefonski pogovor pred iztekom dodeljenega časa.

82. Poleg tega sta pritožnika v svojih pisnih stališčih z dne 29. novembra 2010 navedla, da je bilo njuno dopisovanje omejeno na določene identificirane posameznike in da so njuna pisma velikokrat odprli ali pa niso dosegla naslovnikov.

83. 8. člen konvencije se glasi:

"1. Vsakdo ima pravico do spoštovanja njegovega zasebnega in družinskega življenja, doma in dopisovanja.

2. Javna oblast se ne sme vmešavati v izvrševanje te pravice, razen če je to določeno z zakonom in nujno v demokratični družbi zaradi državne varnosti, javne varnosti ali ekonomske blaginje države, zato, da se prepreči nered ali kaznivo dejanje, da se zavaruje zdravje ali morala ali da se zavarujejo pravice in svoboščine drugih ljudi."

84. Vlada je izpodbijala utemeljitve pritožnikov in trdila, da so bile omejitve, ki jih predvidevajo domači predpisi, potrebne zaradi vzdrževanja reda in da so bile popolnoma smiselne. Navedla je tudi, da sta imela pritožnika pravico do sprejemanja obiskov enkrat na teden po eno uro. P. Mandić je imel le en obisk in prejel en paket. V. Jović je imel petnajst obiskov in prejel osem paketov. Glede uporabe telefona je vlada navedla, da sta bila v vsakem nadstropju dva telefona, ki sta ju pritožnika lahko uporabljala vsaj deset minut dvakrat na teden. Po mnenju vlade so bile trditve pritožnikov, da je stanje glede obiskov, uporabe telefona in dopisovanja pomenilo kršitev 8. člena konvencije, neutemeljene.

85. Sodišče ugotavlja, da je treba pritožbe po 8. členu, če se prekrivajo s pritožbami po 3. členu, iz enakih razlogov in v enakem obsegu razglasiti za sprejemljive. Vendar glede na navedbe pritožnikov in ob upoštevanju ugotovitve v zvezi s 3. členom Sodišče meni, da se glede na 8. člen v tem pogledu ne pojavlja nobeno ločeno vprašanje (glej *Orchowski proti Poljski*, št. 17885/04, 198. točka, ESČP 2009-... (povzetki)).

86. V zvezi s pritožbami na podlagi 8. člena glede stika z osebami zunaj zapora Sodišče ponovno poudarja, da pripor kot vsak drug ukrep odvzema prostosti prinaša nekatere omejitve v zasebno in družinsko življenje pripornika. Seveda pa morajo oblasti priporniku omogočiti, in če je potrebno, pomagati, da ohranja stike z ožjo družino, saj je to je sestavni del njegove pravice do spoštovanja njegovega družinskega življenja. Omejitve, kot so omejitev števila obiskov družine, nadzor nad temi obiskov, in če to upravičuje narava kršitve, namestitev pripornika v poseben režim prestajanja kazni zapora ali posebni dogovori glede obiskov, so poseg v pravice te osebe po 8. členu konvencije, vendar same po sebi ne pomenijo kršitve te določbe. Kljub temu pa mora biti vsaka taka omejitev postavljena "v skladu z zakonom", mora slediti enemu ali več legitimnim ciljem, navedenim v 2. točki, in mora biti upravičena kot "nujna v demokratični družbi" (glej med drugim *Moisejev proti Rusiji*, št. 62936/00, 246. točka, 9. oktober 2008).

87. V zadevnem primeru Sodišče opaža, da omejitve glede telefonskih pogovorov ter števila in trajanja obiskov, ki jih predvideva ustrezna zakonodaja (glej 25., 28. in 29. točka zgoraj), same po sebi niso bile nerazumne glede na nujnost podpiranja režima prestajanja kazni zapora (glej smiselno *A. B. proti Nizozemski*, št. 37328/97, 92. in 93. točka, 29. januar 2002, in *Boyle in Rice proti Združenemu kraljestvu*, 27. april 1988, 74. točka, Serija A, št. 131). Kolikor se lahko razume, sta se pritožnika pritožila, da so bili njuni telefonski stiki z drugimi ljudmi omejeni bolj, kot to zahteva zakonodaja, Sodišče ugotavlja, medtem ko navaja, da je določene pomisleke na te področju sprožil CTP po svojem obisku leta 2006 (glej 43. točko zgoraj), da pritožnika nista predložila nobenega dokaza ali konkretnega podatka, iz katerega bi bilo razvidno, da nista mogla uporabljati zadevne opreme v skladu z zakonom. Ta del pritožbe torej ni utemeljen in ga je v skladu s točko a tretjega odstavka in četrtem odstavkom 35. člena konvencije treba zavrniti kot očitno neutemeljenega.

88. Nazadnje Sodišče glede pritožb v zvezi z dopisovanjem ugotavlja, da te trditve niso bile navedene vse do novembra 2010. Pritožnika sta bila izpuščena januarja oziroma februarja 2010. Ta del pritožbe je bil torej vložen prepozno, zunaj šestmesečnega roka, določenega v prvem odstavku 35. člena. Zato ga je treba zavrniti v skladu s četrtem odstavkom 35. člena.

IV. DOMNEVNA KRŠITEV 13. ČLENA KONVENCIJE

89. Pritožnika sta se pritožila, da zaradi sistemske narave neustreznih razmer v zaporu glede njunih pritožb na podlagi 3. in 8. člena konvencije nista imela na voljo nobenega učinkovitega pravnega sredstva. Vsekakor ni nobenega dokaza, da bi bila lahko pravna sredstva, ki so bila teoretično na voljo, učinkovita v praksi, ko je šlo za razmere v zaporu in ravnanje z zaporniki. Sklicevala sta se na 13. člen konvencije, ki se glasi:

"Vsakdo, čigar pravice in svoboščine, zajamčene s to konvencijo, so kršene, ima pravico do učinkovitih pravnih sredstev pred domačimi oblastmi, in to tudi če je kršitev storila uradna oseba pri opravljanju uradne dolžnosti."

A. Sprejemljivost

90. Kolikor se pritožba pritožnikov po 13. členu konvencije sklicuje na pomanjkanje učinkovitih pravnih sredstev v zvezi z neustreznimi fizičnimi razmerami prestajanja pripora, Sodišče ugotavlja, da pritožba v tem pogledu v smislu točke a tretjega odstavka 35. člena konvencije ni očitno neutemeljena. Prav tako ugotavlja, da tudi ni nesprejemljiva iz katerega koli drugega razloga. Zaradi tega jo je treba šteti za sprejemljivo.

91. Glede pomanjkanja učinkovitih pravnih sredstev v zvezi z domnevno neustrezno zdravstveno in psihološko oskrbo, neustreznimi varnostnimi

ukrepi in omejitvijo stikov z osebami zunaj zapora, Sodišče ob tem, da je razglasilo, da so zadevne zadeve na podlagi 3. in 8. člena konvencije nesprejemljive, meni, da pritožnika nimata nobene utemeljene zahteve na podlagi 13. člena konvencije (glej *Visloguzov*, 74. in 75. točka, zgoraj naveden). Iz tega izhaja, da je treba ta vidik pritožbe pritožnikov po 13. členu konvencije zavrniti kot očitno neutemeljen v skladu s točko a tretjega odstavka in četrtrim odstavkom 35. člena konvencije.

B. Utemeljenost

1. Utemeljitev pritožnikov

92. Pritožnika navajata, da so se njune trditve nanašale na strukturni problem prezasedenosti slovenskih zaporov, kar je bilo uradno potrjeno. Ker je bila zaporska služba preobremenjena, bi bilo za pritožnika nesmiselno poskušati uporabiti katero koli od pravnih sredstev, ki bi teoretično lahko pripeljalo do izboljšanja razmer. Edina rešitev problema, kot je bilo uradno potrjeno, bi bila gradnja novega zapora.

93. Pritožnika sta prav tako trdila, da ni bilo sodne prakse, ki bi kazala na to, da bi lahko zahtevala plačilo odškodnine za nepremoženjsko škodo zaradi domnevnih kršitev 3. člena konvencije. Poleg tega taka zahteva nikakor ne bi izboljšala njunih razmer. Glede zahteve na upravno sodišče sta pritožnika trdila, da bi bilo to pravno sredstvo neučinkovito, ker zahteva ne bi bila rešena pravočasno. V podporo tej utemeljitvi sta se sklicevala na odločbo št. U 1319/2003 z dne 11. maja 2004, izdano v postopku v zvezi s premestitvijo obsojenca zaradi težav v zvezi z njegovim duševnim zdravjem in spori z drugimi zaporniki. Upravno sodišče je vrnilo zadevo v ponovno odločanje eno leto po tem, ko je Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij zavrnila zapornikovo zahtevo.

94. Glede varuha človekovih pravic sta pritožnika trdila, da čeprav je njegova vloga lahko v pomoč, pa njegova priporočila niso zavezujoča. Ob kršitvi lahko varuh človekovih pravic samo obvesti nadrejeni organ, pošlje posebno poročilo parlamentu ali obvesti javnost. Poleg tega je varuh človekovih pravic ponovno sprožil vprašanje glede razmer v zaporu in se stanje vseeno ni izboljšalo.

95. Glede ustavne pritožbe bi bila ta lahko vložena šele po tem, ko bi bila v upravnih in sodnih postopkih izčrpana vsa pravna sredstva, kar bi lahko trajalo leta.

2. Utemeljitev vlade

96. Vlada je navedla, da zgolj obstoj dvoma o uspešnosti pravnega sredstva, ki ni očitno neuspešno, ne bi smelo voditi do sklepa, da je tako pravno sredstvo neučinkovito.

97. Prvič, vlada je trdila, da bi pritožnika lahko zahtevala premestitev iz enega zapora v drugega na podlagi 212. in 273. člena Zakona o kazenskem postopku v povezavi s 54. in 55. členom Pravilnika o izvrševanju pripora.

Prošnjo za premestitev bi moral upravnik zapora predložiti pristojnemu domačemu sodišču.

Na podlagi 55. člena je prezasedenost med razlogi za premestitev. Vlada je predložila fotokopije 21 odredb sodišča o premestitvi pripornikov iz zapora v Ljubljani v druge zapore v Sloveniji. Večina odredb se sklicuje na prvi odstavek 55. člena Pravilnika o izvrševanju pripora, vendar ne razkrivajo natančnih razlogov za premestitev, temveč se zgolj sklicujejo na utemeljitev zahtev upravnika zapora, katerih kopije niso bile predložene. Vlada je trdila, da odredbe dokazujejo, da bi se moralo to pravno sredstvo šteti za zmožno preprečiti kršenje 3. člena konvencije.

98. Drugič, vlada je trdila, da bi pritožnika lahko vložila zahtevo na podlagi prvega odstavka 4. člena Zakona o upravnem sporu v povezavi z drugim odstavkom 33. člena zaradi kršenja človekovih pravic. Upravno sodišče je imelo v takih postopkih neomejeno pristojnost odločanja o pravnih vprašanjih in dejstvih. Po mnenju vlade je taka zahteva pomenila učinkovito pravno sredstvo, s katerim bi si pritožnika lahko zagotovila takojšnje prenehanje kršenja. Poleg tega vlada meni, da bi pritožnika lahko vložila zahtevo za začasno odredbo in odškodnino. Upravno sodišče bi odločalo o taki zahtevi za odškodnino, razen če ne bi bistveno upočasnila postopka.

99. V podporo svoji utemeljitvi je vlada predložila izvode dvanajstih odločb upravnega sodišča, polovica od njih je bila izdana v postopkih, ki so bili začeti na podlagi 4. člena Zakona o upravnem sporu, druga polovica pa v rednih upravnih postopkih, v katerih se upravne odločbe izpodbijajo pred upravnim sodiščem. Osem odločb obravnava imenovanja, izvolitve in mandate. Preostali del se nanaša na zavrnitev izdaje upravne odločbe, pravico do preučitve spisa, vpis v vrtec in plačilo obveznih prispevkov gospodarski zbornici. Vlada je priznala, da se odločbe niso nanašale na pritožbe v zvezi s prezasedenostjo ali nečloveškimi ali ponižujočimi razmerami odvzema prostosti. Toda kljub temu je menila, da bi lahko pritožnika vseeno uporabila to pravno sredstvo, ki je zagotavljalo vse prvine pomoči, zahtevane v tej vrsti zadeve.

100. Tretjič, vlada je menila, da bi pritožnika lahko uveljavljala povrnitev škode v civilni tožbi. V zvezi s tem se je sklicevala na 134. člen Civilnega zakonika, ki omogoča vložitev zahteve za prenehanje ali preprečitev kršitve osebnostnih pravic ali odpravo posledic take kršitve. Pritožnika bi prenehanje obstoječe kršitve lahko zahtevala s pomočjo sodne prepovedi. Vlada je poudarila, da je civilno sodišče pristojno tudi za odreditev plačila kazni kršilcu, če bi se kršitev nadaljevala.

101. Vlada je trdila, da je odškodninski zahtev na podlagi 179. člena Civilnega zakonika učinkovito notranjepravno sredstvo v zvezi s trpljenjem

zaradi nečloveških ali ponižujočih razmer prestajanja pripora. Pritožnika bi lahko uporabila to sredstvo. Namesto tega sta vložila zahtevi za poravnavo pri Državnem pravobranilstvu, ki sta bili zavrnjeni.

102. V zvezi z odškodninsko zahtevo v skladu s 179. členom Civilnega zakonika je vlada trdila, da sodna praksa na splošno priznava psihično stisko, ki jo povzroča omejitev svobode ali kršitev osebnostnih pravic, kot pravno priznana oblika nepremoženjske škode. V zvezi s tem je predložila kopije petnajstih sodnih odločb. Devet od teh se nanaša na škodo, povzročeno zaradi obremenjevalnega vpliva okolja. Druge se nanašajo na škodo v zvezi s protipravnim priporom, zasramovanjem, nedovoljenim prikazovanjem fotografij, spolnim napadom, stisko v zvezi z izkopom trupla in vdorom v zasebnost. Ker ni pravega razloga, zakaj naj bi domača sodišča selektivno varovala posamezne osebnostne pravice, ne pa tudi na primer pravice do dostojnega ravnanja med priporom, so dvomi pritožnikov o učinkovitosti odškodninskih zahtev v zadevnih primerih neutemeljeni.

103. Vlada je prav tako navedla, da so zaporniki med 2008 in 2010 vložili osem zahtevkov za odškodnino. 20. maja 2011 je vlada Sodišče obvestila, da je prvo sodbo o tej zadevi izdalo Okrajno sodišče v Ljubljani, in sicer 9. maja 2011. Sodišče je razsodilo v korist tožnika, pripornika, ki je bival približno šest mesecev (med julijem 2006 in marcem 2007) v Zavodu za prestajanje kazni zapora Ljubljana kot pripornik. Večino tega časa je bil skupaj s petimi drugimi priporniki v sobi s površino približno 18 kvadratnih metrov. Sodišče je razsodilo, da so bili ugotovljeni vsi štirje elementi odškodninske odgovornosti, namreč: protipravno dejanje, nastanek škode, vzročna povezava in odgovornost tožene stranke. Ugotovilo je, da sodne prakse v zvezi s to zadevo ni na voljo in da je to prva sodba, s katero bodo vzpostavljena načela za v prihodnje. Ob sklicevanju na pritožbo *Kalašnikov proti Rusiji*, št. 47095/99, ESČP 2002-VI, je sodišče poudarilo, da pravice, ki jih zagotavlja konvencija, pomenijo minimalne standarde in da bi varstvo, ki ga zagotavlja notranja zakonodaja, omenjeni minimum moralo preseči. Ugotovilo je, da je bil osebni prostor, namenjen pritožniku, daleč pod standardom 7 kvadratnih metrov za sobe, namenjene več osebam, ki ga priporoča Odbor za preprečevanje mučenja in nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja (CPT) ter v 27. členu določa Pravilnik o izvrševanju kazni zapora, in je torej pomenil kršitev pritožnikovih osebnostnih pravic. Sodišče je v nadaljevanju pripomnilo, da je prezasedenost škodljivo vplivala tudi na druge vidike pripora, in je v zvezi s tem ugotovilo kršitev osebnostnih pravic pritožnika zaradi slabega prezračevanja, motenja nočnega miru, verbalnih in fizičnih konfliktov v sobi in ker svojega obroka ni mogel jesti pri mizi in telefona uporabljati vsaj deset minut, kot je to določeno s predpisi. Sodišče je tudi ugotovilo, da so te razmere pripeljale do kršitve 18. člena slovenske ustave, ki prepoveduje mučenje ali nečloveško ali ponižujoče kaznovanje ali ravnanje.

Pritožniku je bila prisojena odškodnina za nepremoženjsko škodo v znesku 2.290 EUR (evrov).

104. Četrtrič, vlada je trdila, da sta pritožnika vedno imeli na voljo možnost ustavne pritožbe. Kljub temu je priznala, da je ustavno pritožbo mogoče vložiti proti zadnji odločbi, izdani v zadevi, potem ko so ustrezno izčrpana vsa zgoraj navedena pravna sredstva, in da je ni mogoče vložiti neposredno proti zadevnemu "ravnanju".

105. Na koncu je vlada navedla, da sta bila pritožnikoma na voljo peticija na varuha človekovih pravic in nadzorstvo predsednika okrožnega sodišča. Čeprav gre za neformalna sredstva nadzora, bi ta prav zaradi tega lahko pogosto pripomogla k izboljšanju položaja. V podporo svoji utemeljitvi je predložila petindvajset pisem, ki jih je poslal predsednik Okrožnega sodišča Novo mesto v zvezi s pritožbami obsojencev v Zavodu za prestajanje kazni zapora Dob. Pritožbe so se nanašale na vprašanja, kot so uvedba posebnega režima prestajanja kazni, zaposlitev, ugodnosti, zdravstvena oskrba itd.

3. Presoja Sodišča

106. V skladu s sodno prakso Sodišča 13. člen na ravni države zagotavlja razpoložljivost pravnega sredstva glede uveljavljanja bistva pravic in svoboščin iz konvencije v kakršni koli obliki zaradi njihovega varovanja v notranjepravnem redu. Obseg obveznosti držav pogodbenic v skladu s to določbo se spreminja odvisno od narave pritožnikove pritožbe; učinkovitost pravnega sredstva ni odvisna od gotovosti ugodnega izida v korist pritožnika. Toda pravno sredstvo, ki ga določa **13. člen**, mora biti pravno in dejansko učinkovito (*Petkov in drugi proti Bolgariji*, št. 77568/01, 178/02 in 505/02, 74. točka, ESČP 2009-...).

107. Sodišče poudarja, da odločilni dejavnik pri presoji učinkovitosti pravnega sredstva v zvezi s pritožbo o grdem ravnanju pomeni vprašanje, ali pritožnik lahko uveljavlja svojo pritožbo pred domačimi sodišči, da bi dosegel neposredno in pravočasno popravo krivic in ne zgolj posredne zaščite pravic, ki jih zagotavlja 3. člen konvencije (glej *Melnik proti Ukrajini*, št. 72286/01, 68. točka, 28. marec 2006).

108. V obravnavani zadevi je vlada zatrdila, da bi pritožnik lahko uporabil več pravnih sredstev, vendar tega ni storil. Sodišče bo v nadaljevanju preučilo, ali je pravna sredstva, ki jih je navedla vlada, mogoče šteti za učinkovita v skladu s 13. členom konvencije in ali so take vrste, da jih pritožniki morajo izčrpati.

a) Premestitev pripornika v skladu z 212. členom Zakona o kazenskem postopku in 55. členom Pravilnika o izvrševanju pripora

109. Sodišče najprej ugotavlja, da sta bila pritožnika nameščena v priporniški oddelek ZPKZ Ljubljana v skladu s predpisom iz 2. člena Pravilnika o izvrševanju pripora, ki določa, da je treba vse pripornike,

katerih pripor sta odredili okrožni sodišči v Ljubljani ali Kranju, namestiti v ta zapor. Takrat, ko sta sodišči odredili pripor pritožnikov, nista imeli nobene možnosti nastaniti pripornika v drug zapor z razpoložljivim prostorom (glej 27. točko zgoraj). Potem ko sta že bila nastanjena v določen zapor, bi bila pripornika lahko premeščena v skladu z 212. členom Zakona o kazenskem postopku v povezavi s 55. členom Pravilnika o izvrševanju pripora, ki se sklicuje na različne razloge za premestitev (glej 32. in 33. točko zgoraj).

110. Sodišče meni, da je iz navedenih določb in sodnih odredb, ki jih je predložila vlada (glej 97. točko zgoraj), razvidno, da bi lahko zahtevo za premestitev zapornika dal le upravnik zapora. To pravno sredstvo torej ni bilo neposredno dostopno pritožnikoma in ga ni mogoče upoštevati kot učinkovitega. Poleg tega Sodišče ugotavlja, da se je vodstvo zapora zavedalo prezasedenosti v priporniškem oddelku zapora (glej 44. do 48. točko zgoraj). Leta 2010 je bil vzpostavljen sistem, v skladu s katerim je zahteva za premestitev dana, ko je preseženo število 245 zapornikov (glej 46. točko zgoraj). Torej je bila uporaba teh pravnih sredstev odvisna od vodstva zapora, če bi menilo, da so učinkovita, in ne od pritožnikov.

b) Pravna sredstva v skladu z Zakonom o upravnem sporu in Civilnim zakonikom

111. Sodišče želi najprej poudariti, da sta bila pritožnika v času, ko sta bili zadevni pritožbi vloženi na Sodišče, še vedno priprta v domnevno neustreznih razmerah. Da bi zadevno pravno sredstvo veljalo za učinkovito, bi moralo privedi do izboljšanja razmer in ne samo do odškodnine za utrpelo škodo (*Orchowski*, zgoraj naveden, 108. točka).

112. V zvezi s tem se je vlada sklicevala na zahtevo, ki jo posameznik lahko vložijo v skladu s prvim odstavkom 4. člena in 33. členom Zakona o upravnem sporu. Te določbe se nanašajo na prenehanje "akta" ali "dejanja" kršitve človekovih pravic, če ni zagotovljeno drugo sodno varstvo (glej 34. točko zgoraj). V podporo svoji utemeljitvi se je vlada sklicevala na pretekle odločbe upravnega sodišča. Vendar te odločbe izhajajo iz razmer, ki še zdaleč niso podobne razmeram pritožnikov (glej 99. točko zgoraj). Sodišče poleg tega ugotavlja, da je zahteva v skladu s prvim odstavkom 4. člena odvisna od več dejavnikov, med katerimi sta ta, da je posledica dejanja protipravno oviranje, omejevanje ali preprečitev uživanja človekove pravice, in tudi ta, ki se kaže v odsotnosti vsakršnega drugega sodnega varstva (glej 35. točko zgoraj). Sodišče ni dolžno razglabljeti o mogoči razlagi zadevnih določb v okviru razmer, kakršne so v zavodu za prestajanje kazni zapora. Sodišče se omejuje na ugotovitev, da ni bilo obveščeno o nobeni odločitvi, ki bi dokazovala, da je zahtevo, ki se nanaša na razmere prestajanja pripora, mogoče neposredno predložiti upravnemu sodišču z morebitnimi možnostmi za pravočasno prenehanje domnevne kršitve (glej

mutatis mutandis Ciorap proti Moldaviji, št. 12066/02, 57. točka, 19. junij 2007, in *Belinger proti Sloveniji* (dec.), št. 42320/98, 2. oktober 2001).

113. Vlada je v nadaljevanju navedla, da bi lahko pritožnika v skladu s 134. členom Civilnega zakonika vložila zahtevo za prenehanje kršitve svojih osebnostnih pravic. Toda vlada ni predložila nobene odločbe, iz katere bi bilo razvidno praktično delovanje te določbe, kaj šele njeno delovanje glede razmer prestajanja pripora, kar zahteva pravočasen odziv.

114. Sodišče zato ugotavlja, da tudi ob domnevi, ko bi eno od omenjenih pravnih sredstev teoretično omogočilo ustrezno popravo stanja v zvezi z neustreznimi razmerami v zaporu, vlada ni predložila nobenega primera, v katerem bi sodišče o taki pritožbi dejansko odločalo. Ker Sodišče ni dolžno odločati o vprašanju domačega prava, ki še ni razrešeno, odsotnost vsakršne sodne prakse izkazuje negotovost teh pravnih sredstev v praksi (glej *mutatis mutandis* Horvat proti Hrvaški, št. 51585/99, 44. točka, ESČP 2001 VIII; *Marini proti Albaniji*, št. 3738/02, 156. točka, ESČP 2007-XIV (povzetki), in *De Jong, Baljet in Van den Brink proti Nizozemski*, 22. maj 1984, 39. točka, Serija A, št. 77).

115. Na koncu Sodišče ugotavlja, da sta bila odškodninska zahtevka, ki sta ju pritožnika poslala Državnemu pravobranilstvu, zavrnjena. Zaradi tega tudi nista začela odškodninske tožbe v skladu s 179. členom Civilnega zakonika. Vlada je trdila, da bi, če bi to storila, lahko uspela. V zvezi s tem je vlada predložila več sodnih odločb, ki se ne nanašajo na neustrezne razmere prestajanja pripora. Nato je sodišču predložila nedavno sodbo z dne 9. maja 2011, v kateri je okrajno sodišče presodilo, da so bile pritožnikove osebnostne pravice, pa tudi prepoved mučenja in nečloveškega ali ponižujočega ravnanja kršene zaradi neustreznih razmer v Zavodu za prestajanje kazni zapora Ljubljana. Pritožniku je prisodilo odškodnino za nepremoženjsko škodo.

116. Sodišče ugotavlja, da je civilno pravno sredstvo po 179. členu Civilnega zakonika zgolj odškodninske narave in da nobeno domače sodišče do zdaj še ni naložilo odredbe za spremembo razmer, ki so povzročile kršitev osebnostnih pravic zapornika (glej *Orchowski*, zgoraj naveden, 108. točka). Sodišče zato ob navajanju, da sta pritožnika ob vložitvi svojih pritožb prestajala pripor, ugotavlja, da sproženje odškodninske tožbe ne bi moglo popraviti njunega položaja. Priznava pa, da pomeni sodba z dne 9. maja 2011, če postane dokončna, pomemben napredek v domači sodni praksi, zlasti v zvezi z okoliščinami, ko pride do prenehanja domnevne kršitve zaradi tega, ker je bila zadevna oseba izpuščena na svobodo, ali zaradi njene premestitve na drug kraj prestajanja pripora, kjer so razmere v skladu s standardi konvencije. Sodišče pozdravlja to spremembo, vendar kljub temu pripominja, da se sodba z dne 9. maja 2011 trenutno zdi osamljeni primer, ki ga poleg tega niso obravnavala višja sodišča. Glede na stanje stvari tožbenega zahtevka za odškodnino torej ni mogoče šteti za

dovolj gotovega v praksi glede odškodnine, zahtevane zaradi domnevno neustreznih razmer v zavodu za prestajanje kazni zapora.

c) Druga pravna sredstva, na katera se sklicuje vlada

117. V zvezi z nadzorstvom, ki ga izvaja predsednik okrožnega sodišča, Sodišče pripominja, da zakonodaja v tem pogledu ne določa nobenega formalnega postopka za obravnavanje pritožb, in zdi se, da predsednik okrožnega sodišča tudi ne more izdajati odločb, ki bi bile pravno izvršljive. Sodišče zato ugotavlja, da se to pravno sredstvo ne more upoštevati kot sredstvo, ki lahko neposredno popravi sporno stanje stvari (glej *Balogh proti Madžarski*, št. 47940/99, 30. točka, 20. julij 2004). Podobno ima peticija na varuha človekovih pravic za izid lahko samo priporočila in je Sodišče ne šteje za učinkovito pravno sredstvo (glej *Lehtinen proti Finski* (dec.), št. 39076/97, ESČP 1999-VII, in *Montion proti Franciji*, št. 11192/84, odločba Komisije z dne 14. maja 1987, odločbe in poročila 52, str. 232). Sodišče v tej zvezi ugotavlja, da je Varuh človekovih pravic, zlasti v vlogi nacionalnega preprečevalnega mehanizma, izdal več priporočil v zvezi z razmerami prezasedenosti, nad katerimi so se pritoževali pritožniki, vendar na tem področju ni prišlo do bistvenih izboljšav.

d) Ustavna pritožba

118. Sodišče ugotavlja, kar je priznala tudi Vlada, da pritožniki niso imeli neposrednega dostopa do Ustavnega sodišča, vendar da bi ustavno pritožbo lahko vložili šele potem, ko bi prehodili zgoraj omenjene pravne poti (glej 104. točko zgoraj).

119. Ob upoštevanju sklepa v zvezi z drugimi pravnimi sredstvi, na katera se sklicuje vlada (glej 109. do 117. točko zgoraj), in glede na to, da pritožnika nista mogla neposredno vložiti ustavne pritožbe, Sodišče ugotavlja, da ustavne pritožbe v tem primeru ni mogoče šteti za učinkovito pravno sredstvo.

e) Sklep

120. Sodišče ugotavlja, da nobenega od pravnih sredstev, na katera se je sklicevala vlada, ni z zadostno stopnjo gotovosti mogoče šteti za učinkovito pravno sredstvo za pritožnike. Sodišče v skladu z navedenim sklepa, da je bil 13. člen konvencije kršen zato, ker v domači zakonodaji ni učinkovitega in dostopnega pravnega sredstva glede pritožb pritožnikov proti razmeram, v katerih sta prestajala pripor (glej na primer *Visloguzov*, zgoraj naveden, 76. do 78. točka, in *Melnik*, zgoraj naveden, 115. in 116. točka). Sodišče zaradi tega zavrača ugovor vlade, da domača pravna sredstva niso bila izčrpana.

V. UPORABA 46. ČLENA KONVENCIJE

121. 46. člen konvencije določa:

"1. Visoke pogodbene stranke se obvezujejo, da bodo spoštovale dokončno sodbo Sodišča v vsaki zadevi, v kateri nastopajo kot stranke.

2. Dokončna sodba Sodišča se pošlje Odboru ministrov, ki nadzoruje njeno izvršitev."

A. Navedbe strank

122. Ob sklicevanju na uradna poročila Uprave za izvrševanje kazenskih sankcij sta pritožnika trdila, da so se njune navedbe nanašale na strukturni problem prezasedenosti slovenskih zaporov, ki ga je mogoče rešiti samo z gradnjo novih zaporov.

123. Vlada je pritrdila temu, da razmere v nekaterih slovenskih zavodih za prestajanje kazni zapora niso v skladu z zahtevami notranje zakonodaje, ki so višje od zahtev, postavljenih s sodno prakso Sodišča in nanašajočih se na 3. člen. Razmere v teh močno zasedenih zaporih so se ne le spreminjale, ampak so lahko tudi občutno nihale. Vlada je Sodišče zaprosila, da za vsak primer posebej odloči, ali so posebne okoliščine posameznega zapornika pomenile kršitev 3. člena. Morebitna ugotovitev kršitve v posameznem primeru ne more samodejno voditi do sklepa, da gre za prakso, ki ni združljiva s konvencijo.

B. Presoja Sodišča

124. Sodišče pripominja, da je bil 3. člena konvencije v tem primeru kršen zaradi prezasedenosti v Zavodu za prestajanje kazni zapora Ljubljana, take razmere pa obstajajo že vrsto let. Poleg tega ugotavlja, da uradna poročila in podatki, ki jih je predložila vlada, zlasti o stopnji zasedenosti zaporov ter velikosti in številu ležišč v večjih sobah, izkazujejo, da je veliko zaprtih oseb danes – in bo lahko tudi v prihodnje – prizadetih zaradi hude prezasedenosti. To vključuje številne pripornike, katerih razmere so še posebej težke zaradi *inter alia* zelo omejene svobode gibanja.

125. Sodišče meni, da vlada ni predložila nobenega podatka, iz katerega bi bilo razvidno, da je bilo kar koli narejeno za odpravo prezasedenosti v Zavodu za prestajanje kazni zapora Ljubljana in da je gradnja novega objekta še vedno negotova. V zvezi s tem je treba znova poudariti, da če Sodišče ugotovi kršitev, je tožena država v skladu s 46. členom konvencije pravno obvezana ne samo plačati zadevnim osebam prisojene zneske pravičnega zadoščenja v skladu s 41. členom, temveč pod nadzorom Odbora ministrov tudi izbrati splošne, oziroma če je ustrezno, posamezne ukrepe, ki jih je treba sprejeti v njeni notranji zakonodaji za odpravo kršitve, ki jo je ugotovilo Sodišče, in kolikor je to mogoče, popraviti učinke. Tožena

država lahko svobodno pod nadzorom Odbora ministrov izbere sredstva, s katerimi bo izpolnila svoje pravne obveznosti po 46. členu konvencije, pod pogojem, da so ta sredstva združljiva s sklepi, določenimi v sodbi Sodišča (glej *Scozzari in Giunta proti Italiji* [VS], št. 39221/98 in 41963/98, 249. točka, ESČP 2000-VIII).

125. Sodišče se zaveda, da odprava prezasedenosti zaporov lahko zahteva občutna finančna sredstva, še zlasti zato, ker težava ni omejena zgolj na Zavod za prestajanje kazni zapora Ljubljana, temveč obstaja, čeprav v manjšem obsegu, na večini zaprtih oddelkov po državi. Kljub temu je treba poudariti, da pomanjkanje sredstev načelno ne more upravičiti razmer v zaporu, ki so tako slabe, da dosegajo prag ravnanja, ki je v nasprotju s 3. členom konvencije (glej med drugim *Nazarenko proti Ukrajini*, št. 39483/98, 144. točka, 29. april 2003), in da mora obtožena država svoj kaznilniški sistem organizirati tako, da bo zagotavljal spoštovanje dostojanstva pripornikov ne glede na njene finančne ali logistične težave (glej *Mamedova proti Rusiji*, št. 7064/05, 63. točka, 1. junij 2006).

126. Čeprav Sodišče ne misli, da bi v tem trenutku lahko sklepalo o obstoju strukturnega problema, kot je "praksa, ki ni združljiva s konvencijo", razširjena po celotni državi, želi poudariti potrebo po sprejetju ukrepov, ki bi zmanjšali število zapornikov v Zavodu za prestajanje kazni zapora Ljubljana, tako da bi se odpravile obstoječe razmere, za katere se zdi, da ne spoštujejo dostojanstva velikega števila v njem zaprtih oseb, in da bi se preprečile prihodnje kršitve 3. člena konvencije na tej podlagi. Vlado želi opozoriti na spoštovanje priporočil CPT, danih Zavodu za prestajanje kazni zapora Ljubljana, ki določajo, da so lahko v sobah s površino 18 kvadratnih metrov nastanjeni samo štirje zaporniki (vključno s sanitarijami; glej 42. in 43. točko zgoraj).

127. Na koncu se Sodišče seznanja s sodbo z dne 9. maja 2011 in poudarja, da je lahko odškodninska tožba v skladu s 174. členom Civilnega zakonika, če bo v prihodnosti izkazana kot učinkovita, zaradi svoje odškodninske narave koristna samo za osebe, ki niso več priprte v prezasedenih sobah in razmerah, ki ne ustrezajo zahtevam 3. člena (glej 116. točko zgoraj). Odločitev civilnega sodišča nikakor ne more vplivati na splošne zaporniške razmere, saj ne more obravnavati temeljnega vzroka problema. Sodišče zato želi poleg ukrepov za zmanjšanje ravni zasedenosti v sobah Zavoda za prestajanje kazni zapora Ljubljana državo spodbuditi k oblikovanju učinkovitega instrumenta, ki bi omogočal hiter odziv na pritožbe zoper neustrezne razmere prestajanja pripora in zagotovil, da se po potrebi odredi premestitev pripornika pod pogoji, ki so združljivi s konvencijo (glej *Orchowski*, zgoraj naveden, 154. točka).

VI. UPORABA 41. ČLENA KONVENCIJE

128. 41. člen konvencije določa:

"Če Sodišče ugotovi, da je prišlo do kršitve konvencije ali njenih protokolov, in če notranje pravo visoke pogodbenice dovoljuje le delno zadoščenje, Sodišče oškodovani stranki, če je potrebno, nakloni pravično zadoščenje."

A. Škoda

129. Oba pritožnika sta zahtevala po 15.000 EUR za nepremoženjsko škodo.

130. Vlada je zahtevku oporekala.

131. Sodišče vsakemu od pritožnikov prisoja po 8.000 EUR za nepremoženjsko škodo.

B. Stroški

132. Vsak od pritožnikov, ki ju je zastopala ista odvetniška pisarna, je zahteval tudi po 1.520 EUR za stroške, nastale pred Sodiščem. Ta znesek sestavljajo odvetniški stroški v višini 1.500 EUR, za katere pritožnika trdita, da so bili izračunani na podlagi domače zakonske tarife, in 20 EUR za materialne stroške.

133. Vlada je trdila, da je znesek previsok. Navedla je tudi, da bi Sodišče moralo upoštevati, da so bile zastopnikove navedbe v obeh vlogah skoraj enake.

134. V skladu s sodno prakso Sodišča je pritožnik upravičen do povrnitve stroškov le, če dokaže, da so dejansko nastali, da so bili potrebni in da so razumno visoki. Glede pritožnikovih stroškov po konvenciji Sodišče poudarja, da se mu ni treba držati tarif in prakse posamezne države, čeprav so mu lahko v pomoč (glej med mnogimi drugimi zadevami *Gaspari proti Sloveniji*, št. 21055/03, 83. točka, 21. julij 2009, in *Başkaya in Okçuoğlu proti Turčiji* [GC], št. 23536/94 in 24408/94, 98. točka, ESČP 1999-IV). V obravnavani zadevi Sodišče ob upoštevanju podatkov, ki jih ima na razpolago, dejstva, da so bile navedbe pritožnikov v veliki meri enake, in zgornjih meril ocenjuje, da je za postopek pred Sodiščem pritožnikoma primerno skupno prisoditi znesek 2.000 EUR.

C. Zamudne obresti

135. Po mnenju Sodišča je primerno, da zamudne obresti temeljijo na mejni posojilni obrestni meri Evropske centralne banke, tej pa se dodajo tri odstotne točke.

IZ TEH RAZLOGOV SODIŠČE SOGLASNO

1. *združi* pritožbi;
2. *poveže utemeljenost* z ugovorom vlade glede izčrpanja vseh notranjepravnih sredstev v zvezi s fizičnimi razmerami prestajanja pripora po 3. in 8. členu konvencije ter ga zavrne;
3. *razglaša*, da sta pritožba glede fizičnih razmer prestajanja pripora po 3. in 8. členu konvencije ter pritožba po 13. členu konvencije glede fizičnih razmer prestajanja pripora sprejemljivi, preostali del pritožb pa nesprejemljiv;
4. *razsoja*, da je bil kršen 3. člen konvencije;
5. *razsoja*, da ni treba preučiti pritožbe glede fizičnih razmer prestajanja pripora po 8. členu konvencije;
6. *razsoja*, da je bil kršen 13. člen konvencije;
7. *razsoja*,
 - a) da mora tožena država pritožnikoma v treh mesecih od dneva, ko postane sodba v skladu z drugim odstavkom 44. člena konvencije dokončna, plačati 8.000 EUR (osem tisoč evrov) vsakemu, zvišano za morebitni davek, za nepremoženjsko škodo ter 2.000 EUR (dva tisoč evrov) skupaj, zvišano za morebitni davek, za stroške in izdatke v zvezi s postopkom;
 - b) da se na navedene zneske od dneva, ko poteče rok navedenih treh mesecev, do plačila obračunajo linearne obresti po stopnji, ki je enaka stopnji posojilne obrestne mere Evropske centralne banke za vse zamujeno obdobje, z dodanimi tremi odstotnimi točkami;
8. *zavrne* preostali del zahtevka pritožnikov za pravično zadoščenje.

Sestavljeno v angleškem jeziku in uradno poslano 20. oktobra 2011 v skladu z drugim in tretjim odstavkom 77. člena Poslovnika Sodišča.

Claudia Westerdiek
sodna tajnica

Dean Spielmann
predsednik

